Journal of Islamic Crafts 2025; 9 (2): 89-120

Journal of Islamic Crafts

DOI: http://dx.doi.org/10.66224/jic.9.2.396

Original Paper Open Access

Downloaded from jih-tabriziau.ir at 5:35 +0330 on Sunday October 25th 2026

Explaining the cultural identity of the Bafgh people based on the activism of woven mats

Samaneh Kakavand [1*]

1. Associate Professor, Department of Carpet, Faculty of Applied Arts, Iran University of Art, Tehran, Iran

Received: 2025/06/19 Accepted: 2025/12/14

Abstract

The exchange between humans and objects seems far-fetched; but throughout history, there has been an interaction between humans and non-humans. Humans have created artifacts due to their needs, and their creations have gradually given their characteristics to their lives. From this perspective, the importance of woven straw as a non-human network in shaping the lives of the Bafq people is important; that is, functional woven straw objects are effective and meaningful components of the coherent whole of the traditional Bafq culture and are understood as a key symbol in the Bafq identity; therefore, the question is how Bafq woven straw products have shaped human bio-identity in trading with humans? The purpose of the research is to understand the place of woven straw in determining the biological identity of the Bafq people. In addition to classifying woven straw artifacts based on palm fiber; Pisk, Moq and Sis will also be the research concern. It seems that there is a significant relationship between the woven mats and the formation of the cultural identity of the Bafq people. In other words, the woven mats of Bafq have been effective in shaping the identity of individuals in the hot and dry climate of the central desert of Iran. The present qualitative research is in the fundamental category and uses a descriptive-analytical method to study the woven mats of Bafq based on the raw material and based on the actor-network approach. The method of collecting information was library and field.The result is that the humans have created through interaction with the natural environment and based on the climate component, and ultimately, geographical characteristics have led to the weaving of climatic wicker artifacts, and throughout history, the characteristics of the weavings have been passed on to humans.

Keywords:

Cultural Identity, Bafq Ethnography, Weavings as Cultural Elements, Bafq Mat Weaving, Activism of Mat Weavings

* Corresponding Author: s.kakavand@art.ac.ir

©2025 by the Authors.This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0 license)
https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0

[DOI: 10.66224/jic.9.2.396]
Downloaded from jih-tabriziau.ir at 5:35 +0330 on Sunday October 25th 2026

Introduction

The exchange between humans and objects seems far-fetched; but throughout history, there has been an interaction between humans and non-humans. Humans have created artifacts due to their needs, and their creations have gradually given their characteristics to their lives. From this perspective, the importance of woven mats as a non-human network in shaping the lives of the people of Bafq is important; that is, functional woven mats are effective and meaningful components of the coherent whole of Bafq traditional culture and are understood as a key symbol in Bafq identity.

Materials and Methods

The present study is a type of qualitative research that is classified as fundamental in terms of purpose and uses a descriptive-analytical method to study Bafgh woven mats based on their raw materials. The study samples include functional woven mats of Bafgh, including hat patterns, rice husks, various types of containers, and fans, all of which are woven in accordance with the Bafgh climate. The method of data collection was done through library and field study. The research tool in the library section is notetaking and in the field section, observations and interviews obtained from a research trip to the city of Bafgh. The classification of Bafgh woven mats has been a concern of some researchers and experts; But unfortunately, a coherent and methodical analysis has not been carried out. It seemed that specialized studies could be conducted from various perspectives, and one of them is the classification based on the fibrous components of the palm tree, which the present study has addressed. No source similar to the approach adopted was found; but in some books, articles, and theses, brief and descriptive references to Bafq wickerwork have been made. However, despite repeated references in various sources to the raw material, weaving method, and the diversity and application of products, no documented source has been found that has been focused on the diversity of functional products based on palm fibers. Therefore, the present stusy, by classifying the fibrous components of the palm and then analyzing Bafgh wickerwork based on it, is considered a novel and innovative research.

Results

The findings reveal that Bafgh wickerwork is the result of combining indigenous knowledge in product design and manufacturing and recognizing the basic needs of the people. Humans have created in interaction with the natural environment and based on the climate component, and ultimately, geographical features have caused the weaving of climatic wicker products, and throughout history, the characteristics of the woven objects have been transferred to humans. Wicker weavings have gradually evolved and changed in exchange and trade with the people of Bafq, and in the meantime, they have formed the layers of the bio-identity of the people of Bafq. People have created and produced wicker products based on their livelihood needs; that is, they have introduced wicker objects into their living environment. Gradually, wicker weaves have come to mean the material symbols of the spiritual and cultural part of the life of the people of Bafq. By observing the containers that hold meat, curd, and dates, one can gain knowledge of the food system of the people of Bafq.The study of the texture of various ropes and cords, or in other words, the tools and manals, provides guidance on various traditional occupations of the region such as palm cultivation, digging aqueducts, and kariz. Based on the components of the palm tree, including pisk, moq, and sis, fine or coarse weavings are produced with various uses. The need for coarse and strong woven objects such as sazu and kind of carpet emphasizes the importance of sis, which is necessary for the strength of the rope in the difficult occupations of palm cultivation, water supply, and digging aqueducts.

Discussion

The weaving, construction, and production of artifacts and objects in all regions of Iran have led to the definition of cultural concepts. Humans have created objects in order to meet their livelihood needs, and these objects have gradually shaped their cultural environment. It is not credible; but there has been a dialogue between inanimate objects and humans, and activism between human and non-human networks has shaped biological identity. A clear example of the interaction between humans and artifacts is in the study area of this article; that is, Bafq has a clear manifestation. This research only considers functional woven mats and decorative products are not among the research samples, because it is believed that functional woven mats have a strong connection with people's lifestyle and are of great importance in ethnography; therefore, Bafq ethnography based on the use of woven mats as non-human actors is the focus of this article;

[DOI: 10.66224/jic.9.2.396]
Downloaded from jih-tabriziau.ir at 5:35 +0330 on Sunday October 25th 2026

in other words, the aim of the research is to understand the position of woven mats in determining the biological identity of the Bafq people. Thus, the question is how have Bafq woven mats shaped human biological identity in trading with humans? How has the interaction of woven mats and the people of Bafq casued the crafts changed into identity symbols? Bafq woven mats are divided into two categories based on their use index: functional and decorative. Wicker carpets, mats, various types of baskets and containers, various types of ropes and strings, and objects such as hats, brooms, fans, scales, and jar lids are included in the functional category; but based on the components of the palm tree and the raw material, wicker products are divided into three categories: Wicker products made of pisk (the young leaves of the palm tree): such as wicker carpets, jar lids, fans, and hats. Wicker handicrafts woven from moq (the stiff and thick leaves of the palm tree): such as brooms and a type of hat. Wicker products made of sis (threads woven around the trunk of the palm tree): such as instruments and mats. Based on the objectives of the research, only functional wicker products have been studied. Therefore, the classification of wicker products based on palm fiber; pisk, moq, and sis will also be a concern of the research. It seems that there is a significant relationship between woven mats and the formation of the cultural identity of the Bafgh people. In other words, Bafgh woven mats have been effective in shaping the identity of individuals in the hot and dry climate of the central desert of Iran.

Conclusion

Wicker weaves have gradually evolved and changed in exchange and trade with the people of Bafgh, and in the meantime, they have formed the layers of the bio-identity of the people of Bafgh. People have created and produced wicker objects based on their livelihood needs; that is, they have introduced wicker objects into their living environment. Gradually, wicker weaves have come to mean the material symbols of the spiritual and cultural part of the life of the people of Bafgh.The study of the texture of various ropes and cords, or in other words, the tools and manals, provides guidance on various traditional occupations of the region such as palm cultivation, digging aqueducts, and kariz. Based on the components of the palm tree, including pisk, moq, and sis, fine or coarse weaves are produced with various uses. The need for coarse and strong weaves such as sazu and kind of carpet emphasizes the importance of sis, which is necessary for the strength of the rope in the difficult occupations of palm cultivation, water supply, and digging aqueduct.

[DOI: 10.66224/jic.9.2.396]
Downloaded from jih-tabriziau.ir at 5:35 +0330 on Sunday October 25th 2026

هنرهای صناعی اسلامی ۱۴۰۴؛ ۹ (۲): ۱۲۰-۸۹

هنرهای صناعی اسلامی

DOI: http://dx.doi.org/10.66224/jic.9.2.396

مقاله پژوهشی دسترسی آزاد

تبیین هویت فرهنگی مردم بافق مبتنی بر کنشگری بافته‌های حصیری

سمانه کاکاوند[۱*]

۱. دانشیار، گروه فرش، دانشکده‌ی هنرهای کاربردی، دانشگاه هنر ایران، تهران، ایران

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۳/۲۹ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۹/۲۳

چکیده

ارتباط میان انسان و اشیاء دور از ذهن می‌نماید؛ اما در طول تاریخ میان انسان و غیرانسان تعاملی برقرار بوده است. انسان به‌واسطهٔ نیازهایش دست به خلق مصنوعات زده و آفریده‌هایش به‌تدریج خصوصیات خود را به زندگی او داده‌اند. از این گذر اهمیت بافته‌های حصیری به‌مثابه شبکه‌ای غیرانسانی در شکل‌دهی به زندگی مردم بافق مهم می‌نماید؛ یعنی اشیاء حصیری کاربردی اجزایی مؤثر و معنابخش از کل منسجم فرهنگ سنتی بافق بوده و به‌مثابه نمادی کلیدی در هویت بافق درک می‌شوند؛ بنابراین، پرسش این است که چگونه فرآورده‌های حصیری بافق در دادوستد با انسان، زیست هویتی او را شکل داده‌اند؟ تعامل بافته‌های حصیری و مردم بافق به چه نحو منجر به تبدیل مصنوعات به نشان‌های هویتی شده است؟ هدف از پژوهش حاضر، درک جایگاه بافته‌های حصیری در تعیین هویت زیستی مردم بافق است. در ضمن طبقه‌بندی مصنوعات حصیری بر اساس لیف نخل؛ پیسک، مغ و سیس نیز دغدغه‌ی پژوهش خواهد بود. به‌نظر می‌رسد میان بافته‌های حصیری و شکل‌گیری هویت فرهنگی مردم بافق ارتباط معناداری وجود دارد. به بیانی دیگر، مصنوعات حصیری بافق در شکل‌دهی به هویت اشخاص در اقلیم گرم و خشک کویر مرکزی ایران مؤثر بوده‌اند. پژوهش کیفی حاضر در دستهٔ بنیادی قرار می‌گیرد و با روشی توصیفی_تحلیلی به مطالعه‌ی بافته‌های حصیری بافق بر اساس ماده‌ی اولیه و مبتنی بر رویکرد کنشگر- شبکه می‌پردازد. شیوه‌ی گردآوری اطلاعات کتابخانه‌ای و میدانی بوده است. ابزار تحقیق در بخش کتابخانه‌ای فیش‌برداری و در قسمت میدانی، مشاهده و مصاحبه‌های به‌دست‌آمده از سفر به بافق است. نتیجه آن‌که، بافته‌های حصیری بافق حاصل پیوند دانش بومی در طراحی و ساخت محصول و شناخت نیازهای اساسی مردم هستند. انسان در تعامل با محیط طبیعی و بر اساس مؤلفه‌ی اقلیم به آفرینش پرداخته و در نهایت، ویژگی‌های جغرافیایی موجب بافت مصنوعات حصیری اقلیمی شده و در طول تاریخ خصوصیات بافته‌ها به انسان منتقل‌شده‌اند.

واژگان کلیدی

هویت فرهنگی، مردم‌نگاری بافق، بافته‌ها به‌مثابه عناصر فرهنگی، حصیربافی بافق، کنشگری بافته‌های حصیری

*مسئول مکاتبات: s.kakavand@art.ac.ir

©2025 by the Authors.This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0 license)
https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0

[DOI: 10.66224/jic.9.2.396]
Downloaded from jih-tabriziau.ir at 5:35 +0330 on Sunday October 25th 2026

۱. مقدمه

بافت، ساخت و تولید مصنوعات و اشیا در تمامی مناطق ایران منجر به تعریف مفاهیم فرهنگی شده است. انسان به‌منظور رفع نیازهای معیشتی خود آفرینش‌گری نموده و به‌تدریج اشیا محیط فرهنگی او را شکل داده‌اند. باورپذیر نیست؛ اما میان جمادات و انسان گفتگویی موجود بوده و کنشگری میان شبکه‌های انسانی و غیرانسانی هویت زیستی را شکل داده است. صنایع دستی به‌عنوان تجلی‌گاه دانش بومی و میراث فرهنگی، نقش بی‌بدیلی در حفظ و تداوم هویت فرهنگی جامعه ایفا می‌کنند. در این میان، حصیربافی به‌عنوان یکی از کهن‌ترین صنایع دستی، در مناطق مختلف ایران از جایگاهی ویژه برخوردار بوده است. شهرستان بافق در استان یزد، با توجه به موقعیت جغرافیایی و اقلیم خاص خود، از دیرباز یکی از مهم‌ترین مراکز تولید مصنوعات حصیری در ایران به شمار می‌رود. امروزه با تحولات سریع اجتماعی و اقتصادی، بسیاری از صنایع دستی بومی با چالش‌های جدی مواجه شده‌اند. اگرچه مطالعات پراکنده‌ای در زمینه‌ی حصیربافی بافق انجام شده، اما تاکنون پژوهشی جامع که به تبیین جایگاه این صنعت در شکل‌دهی به هویت فرهنگی مردم منطقه بپردازد، ارائه نشده است. این خلأ پژوهشی، به‌ویژه در زمینه‌ی تحلیل نظام‌مند محصولات حصیری بر اساس انواع الیاف نخل و کارکردهای فرهنگی آنان، مشهود است. نظریه‌ی شبکه‌ی کنشگر (Actor-Network Theory) به‌عنوان چارچوب نظری این پژوهش، امکان تحلیل رابطه‌ی دیالکتیکی بین انسان و شیء را فراهم می‌آورد. بر این اساس، مصنوعات حصیری نه‌تنها به‌عنوان ابزارهای کاربردی، بلکه به‌عنوان کنشگران فعال در شکل‌دهی به زیست‌جهان و هویت فرهنگی مردم منطقه عمل می‌کنند. مصداق بارز تعامل انسان و مصنوع، در محدوده‌ی مطالعاتی این مقاله؛ یعنی بافق نمود شفاف دارد. این پژوهش تنها بافته‌های کاربردی حصیری را مدنظر داشته و فرآورده‌های تزئینی از نمونه‌های تحقیق نیستند، زیرا بر این باور است که بافته‌های کاربردی پیوند محکمی با سبک زندگی مردم داشته و در مردم‌نگاری اهمیت بسزایی دارند؛ بنابراین، مردم‌نگاری بافق بر مبنای کاربری بافته‌های حصیری به‌عنوان کنشگران غیرانسانی در این مقاله مطمح نظر است. در ضمن، طبقه‌بندی مصنوعات حصیری بر پایه‌ی اجزای نخل یعنی پیسک، مغ و سیس نیز دغدغه‌ی پژوهش خواهد بود. پرسش اصلی این پژوهش آن است که فرآورده‌های حصیری بافق چگونه و از چه مجرایی در تعامل با انسان، هویت زیستی و فرهنگی او را شکل داده‌اند؟ هدف اصلی نیز تبیین جایگاه یافته‌های حصیری به‌مثابه کنشگران غیرانسانی در تعیین هویت فرهنگی مردم بافق تعریف شده است. این پژوهش با اتخاذ رویکردی کیفی و با تکیه بر روش توصیفی–تحلیلی، در پی پرکردن این خلأ پژوهشی است. طبقه‌بندی مبتنی بر الیاف نخل و واکاوی کارکردهای فرهنگی این مصنوعات، نوآوری اصلی مقاله‌ی حاضر به شمار می‌آید. بدین ترتیب، این مطالعه نه‌تنها به غنای ادبیات پژوهش در حوزه‌ی هنرهای صناعی می‌افزاید، بلکه زمینه‌ساز حفظ و احیای این میراث فرهنگی ارزشمند خواهد بود.

۲. پیشینه‌ی پژوهش

طبقه‌بندی بافته‌های حصیری بافق دغدغه‌ی برخی پژوهشگران و صاحب‌نظران بوده است؛ اما متأسفانه تحلیل منسجم و روشمندی صورت نگرفته است. به‌نظر رسید از دیدگاه‌های گوناگونی می‌توان مطالعات تخصصی انجام داد و یکی از آن‌ها طبقه‌بندی بر اساس اجزای لیفی درخت نخل است که این مقاله بدان پرداخته است. منبعی مشابه رویکرد اتخاذ شده پیدا نشد؛ اما در برخی کتاب‌ها، مقالات و پایان‌نامه‌ها اشاراتی کوتاه و توصیفی به بافته‌های حصیری بافق شده است که می‌توان منابع را در سه دسته‌ی مطالعات تاریخی و توصیفی، مطالعات توسعه‌ای و اقتصادی و مطالعات نظری و روش‌شناختی بررسی نمود: از جمله منابع نظری و روش‌شناختی، جلد دوم کتاب *مردم‌شناسی تطبیقی استان یزد با محوریت شهرستان‌های بافق، تفت، میبد و یزد*، اثر جانب‌اللهی (۱۴۰۲) قابل ذکر است که به مادهٔ اولیه و فرآیند بافت حصیر بافق پرداخته است. از میان دیگر منابع که به‌طور مشترک به مباحث توصیفی و اقتصادی حصیربافی پرداخته‌اند، چند نمونه موجود است: فتوحی بافقی (۱۴۰۱) در پایان‌نامه‌ای با عنوان *تحلیل عوامل مؤثر بر توسعه‌ی بازار دست‌بافت‌های حصیری (برگ نخل) شهرستان بافق*، به معرفی و توصیف محصولات حصیری و واژگان بومی در حوزه‌ی مصنوعات حصیری بافق توجه نموده است. میرعظیم (۱۳۹۹) در کتاب *بررسی نقوش و رنگ زیلوهای یزد*، به انواع تولیدات حصیری مشتمل بر کلاه، بادبزن، جارو، سبد و پادری اشاره نموده است. جانب اللهی (۱۳۹۸) در مقاله‌ی *یزد و بافق؛ دست‌بافته‌ها و حصیربافت‌ها*، نیز به مواد اولیه و فرآورده‌های حصیری پرداخته و از برخی نقوش محصولاتی چون بادبزن نام‌برده است. رمضانخانی (۱۳۹۳) در کتاب *فرهنگ مشاغل استان یزد*، ضمن پرداختن به مواد اولیه‌ی بافته‌های حصیری بافق، به روش کار و کاربرد محصولات گوناگون حصیری بافق توجه داشته است.

بیرجندی (۱۳۸۷) در پایان‌نامه‌ای با عنوان *پژوهش پیرامون شناسایی طرح و نقش دست بافته‌های استان یزد*، به معرفی بافته‌های حصیری بافق پرداخته است. افشار سیستانی (۱۳۷۸) نیز در کتاب *شناخت استان یزد*، به گونه‌هایی از بافته‌های حصیری بافق توجه

[DOI: 10.66224/jic.9.2.396]
Downloaded from jih-tabriziau.ir at 5:35 +0330 on Sunday October 25th 2026

نموده و هاشم‌پور (۱۳۷۸) در کتاب *گنجینه‌ی خرما*، اسامی برخی از بافته‌های حصیری بافق را شمرده است؛ اما باوجود اشارات مکرر در منابع گوناگون به ماده‌ی اولیه، روش بافت و گوناگونی و کاربرد محصولات تاکنون منبعی مدون که تنوع محصولات کاربردی را بر اساس الیاف نخل مطالعه کرده باشد، یافت نشد. بدین سبب، مقاله‌ی حاضر با دسته‌بندی اجزای لیفی نخل و سپس تحلیل بافته‌های حصیری بافق مبتنی بر آن، پژوهشی بدیع و نوآورانه به شمار می‌آید، زیرا هیچ‌یک از مطالعات پیشین به مؤلفه‌های کنشگران انسانی و غیرانسانی شبکه‌ی حصیر بافق و ارتباط میان آن‌ها نپرداخته‌اند. به عبارتی دیگر، بدیع‌بودن پژوهش حاضر به نوآوری در بهره‌مندی از روش«کنشگر– شبکه»ی برونو لاتور در شناسایی توأمان عوامل انسانی و غیرانسانی در شکل‌گیری شبکه‌ی فرآورده‌های حصیری شهرستان بافق مربوط است.

۳. روش پژوهش

پژوهش حاضر از انواع تحقیقات کیفی است که به‌لحاظ هدف در دسته‌ی پژوهش‌های بنیادی قرار می‌گیرد و با روشی توصیفی تحلیلی به مطالعه‌ی بافته‌های حصیری بافق بر اساس ماده‌ی اولیه‌ی آن می‌پردازد. نمونه‌های مطالعاتی مشتمل است بر بافته‌های حصیری کاربردی بافق ازجمله نقوش کلاه، دَرِ سبو، انواع ظروف و بادبزن که جملگی متناسب با اقلیم بافق بافته می‌شوند. شیوه‌ی گردآوری اطلاعات کتابخانه‌ای و میدانی بوده و ابزار تحقیق نیز در بخش کتابخانه‌ای فیش‌برداری و در قسمت میدانی، مشاهده و مصاحبه‌های به‌دست‌آمده از سفر پژوهشی به شهر بافق است.

٤. چارچوب نظری

در کندوکاو عوامل مؤثر بر شکل‌گیری شبکه‌ی حصیربافی بافق، اتکاء بر نظریه‌ی کنشگر– شبکه‌ی برونو لاتور حائز اهمیت است: «جامعه‌شناسان معرفت علمی که از پیروان راستین معرفت‌شناسی کانت و همچنین تحت‌تأثیر کسانی چون ویتگنشتاین متأخر و البته خود توماس کوهن هستند، از این موضع دفاع می‌کنند که عوامل اجتماعی هستند که محتوا و پذیرفته‌شدن علم را مشخص می‌کنند نه عوامل طبیعی. با این‌حال، چنان‌که خواهیم دید، آن‌ها منکر نقش علّی عوامل طبیعی نیز نیستند» (شریف‌زاده، ۱۳۹۷،ص. ۱۵). اگرچه ترسیم مرز مشخص جهت تعیین میزان تأثیر عوامل طبیعی و اجتماعی ناممکن می‌نماید و نمی‌توان با قطعیت نظر داد، اما «درست است که نمی‌توان هه‌ی سبک‌ها را به یک اثر اصلی از فرد مشخصی منتسب کرد یا به‌سادگی گفت از چه زمینه‌ای الهام گرفته‌اند، با این‌حال موظفیم سبک‌ها را بر اساس شواهد تاریخی تشخیص دهیم یا دست‌کم متوجه باشیم که آن‌ها از فرد یا گروه خاصی فراترند. باور به وجود «روح عصر» یا «روح زمانه » یا در سطحی پایین‌تر «مدها»، لزوماً به‌معنای واپس‌روی به عرفان یا ماوراءالطبیعه نیست» (نیزبت،۱۴۰۲، ص. ۵۵). در مجموع، اتفاق‌نظر وجود دارد که تجزیه‌ی کامل سطوح اثرگذاری مؤلفه‌های گوناگون امکان‌پذیر نیست، «هر دو فرایند در تاریخ رخ می‌دهند؛ دلیل چندانی وجود ندارد که یکی را معمولی‌تر یا ابتدایی‌تر از دیگری قلمداد کنیم. شکل‌های هندسی و طبیعت‌گرا ممکن است مستقلاً در زمینه‌های متفاوتی ظهور کنند و با فرهنگ یکسانی هم‌زیستی داشته باشند» (لیتون،۱۳۹۴،ص. ۱۵۳). البته بحث بر سر انشقاق سبک‌های هنری نبوده و بنیان‌های نظری رونق «مکتب گل» در عصر زندیه حائز اهمیت است. در نهایت، پس از سنجش ابعاد مختلف مسئله‌ی پژوهش، نظره‌ی کنشگر– شبکه جهت تحلیل مناسب دانسته شد. «نظریهٔ کنشگر– شبکه به‌جای تقسیم موجودات به انسان و غیرانسان و فروکاستن نقش و عاملیت یکی از آن‌ها به دیگری، از شبکه‌ای ناهمجنس از کنشگران انسانی و غیرانسانی سخن می‌گوید که در پیوند با هم سازه‌های متفاوتی، از جمله واقعیت‌های علمی و فنی، را می‌سازند... جامعه‌شناسی کلاسیک با مفاهیم جامعه و اجتماعی، از شهروندان غیرانسانی و میزان تأثیر آن‌ها غفلت می‌کند. جامعه همان‌قدر که جامعه‌ی انسان‌هاست، جامعه‌ی مصنوعات، حیوانات و اشیا نیز هست. این‌ها به شکل تاریخی درهم‌تنیده‌اند» (شریف‌زاده، ۱۳۹۷، صص. ۲۱–۲۰). به‌عبارتی‌دیگر «عقلانیتی وجود ندارد که بتوان به‌واسه‌ی آن انسان را از غیرانسان‌هایی تفکیک کرد که در طول اعصار به شکلی صمیمانه بیش‌ازپیش با سرنوشت وی گره خورند» (latour,1994, p. 794). لاتور بر نحوه‌ی تقسیم جانداران به انسان و غیرانسان نقد دارد و می‌گوید «چیزی که عقل و خرد پیچیده می‌کند، شبکه‌ها از هم می‌گشایند و روشنگری می‌کنند. این خصلت خاص باخترزمینیان است که با قانون اساسی رسمی خود، جدایی کامل مردمان و نامردمان– تقسیم بزرگ درونی– را تحمیل کرده‌اند» (لاتور،۱۳۹۳، صص. ۱۸۹–۱۸۸)؛ بر این منوال پژوهش پیش‌رو در پی درک شبکه‌ی مؤثر در شکل‌گیری فرآورده‌های حصیری بافق است. بنابراین، مطابق چهارچوب نظری پیشنهادی لاتور کنشگران انسانی و غیرانسانی به شیوه‌ی مشخصی نقش ایفا می‌کنند.

[DOI: 10.66224/jic.9.2.396]
Downloaded from jih-tabriziau.ir at 5:35 +0330 on Sunday October 25th 2026

۵. الیاف نخل در بافت مصنوعات حصیری

فرآورده‌های حصیری بافق مبتنی بر شاخص کاربری، به دودستهٔ کاربردی و تزئینی تقسیم می‌شوند. فرش حصیری، پادری، انواع زنبیل و ظروف، اقسام گوناگون ریسمان و طناب و اشیایی مانند کلاه، جارو، بادبزن، ترازو و درپوش کوزه در رسته‌ی کاربردی جای می‌گیرند؛ اما بر پایه‌ی اجزای درخت خرما و ماده اولیه‌ی، محصولات حصیری به سه دسته تقسیم می‌شوند: محصولات حصیری متشکل از پیسک[۱] (برگ‌های نورسته‌ی درخت خرما) (شکل ۱)، مثل فرش حصیری، درپوش کوزه، بادبزن و کلاه؛ صنایع‌دستی حصیری بافته‌شده از مُغ[۲] (برگ‌های سفت و ضخیم درخت خرما) (شکل ۲)، مانند جارو و نوعی از کلاه و فرآورده‌های حصیری ساخته‌شده از سیس[۳] (رشته‌های تنیده‌شده به دور تنه‌ی درخت خرما) (شکل ۳)، همچون سازو و پادری. در پژوهش حاضر، مبتنی بر اهداف آن، تنها محصولات حصیری کاربردی مطالعه شده‌اند.

شکل ۱. الیاف نخل؛ برگ‌های نورستهٔ درخت خرما یا پیسک، بافق

Figure 1. Palm fibers; young leaves of the date palm or pisc, Bafq

شکل ۲. الیاف نخل؛ برگ‌های سفت و ضخیم درخت خرما یا مُغ، بافق

Figure 2. Palm fibers; the stiff, thick leaves of the palm tree or Mogh, Bafq

شکل ۳. الیاف نخل؛ رشته‌های تنیده شده به دور تنهٔ درخت خرما یا سیس، بافق

Figure 3. Palm fibers; threads woven around the trunk of the date palm or Sis tree, Bafq

[DOI: 10.66224/jic.9.2.396]
Downloaded from jih-tabriziau.ir at 5:35 +0330 on Sunday October 25th 2026

٦. کنش‌گری بافته‌های حصیری کاربردی در بستر مردم‌نگاری بافق

٦-١. فرش حصیری

برای بافت دست‌بافته‌هایی مثل فرش باید اندازه‌ی برگ‌های نخل مناسب باشد؛ اما «برگ‌های مُغ بافق کوچک و نازک هستند و برای بافت محصولات بزرگ مثل فرش مناسب نیستند. باید برگ‌های مُغ محکم باشند تا بتوان زیرانداز باکیفیتی تولید کرد» (مصاحبه‌ی شفاهی با اعظم جعفری، فروردین ۱۴۰۳، بافق). از این رو، اکنون در بافق فرش حصیری با ابعاد بزرگ کم‌تر دیده می‌شود. در منابع مربوط به حصیر، اشارات اندکی به زیرانداز شده است؛ «درگذشته زیرانداز برخی از خانواده‌ها به‌ویژه در ایام گرم تابستان بود [فرش حصیری] و اغلب مردم کویر از آن برای فرش‌کردن پشت‌بام، زیرزمین و گاهی نیز از آن، جهت فرش‌کردن اتاق‌ها و همچنین جهت خشک‌کردن محصولات کشاورزی استفاده می‌کردند. امروزه بافت آن در حال منسوخ‌شدن است» (رمضانخانی، ۱۳۹۳: ۱۰۸). به بیانی دیگر «بافق از قدیم مرکز بافت بادبزن و جاروب و «سیس» پوش‌های بطری و کوزه بود.» (قلمسیاه، ۱۳۷۹: ۲۱۵) بدین ترتیب، فرش حصیری در تناسب با نوع نخل بافق، کم‌تر تولیدشده و سایر محصولات حصیری مانند کلاه، جارو، بادبزن و پادری رونق بیش‌تری داشته‌اند.

٦-٢. درپوش کوزه، درِ سُبو[٤]

یکی از بافته‌های حصیری بافق که از دیدگاه مردم‌شناسی حائز اهمیت است، «درِ سُبو[٥]» نام دارد (شکل ۴).

شکل ٤. درپوش کوزه یا درِ سُبو، بافق، مجموعه‌ی شخصی زهرا قائمی بافقی

Figure 4. Jar lid or Sobo lid, Bafq, personal collection of Zahra Ghaemi Bafqi

درگذشته برای آوردن آب از چشمه یا مخازن و نگهداری آن از کوزه یا سُبو استفاده می‌شده است. یافته‌های باستانی مناطق کویری نیز شاهدی بر این ادعا هستند (شکل ۵)؛ خلاقیت حصیربافان بافق در ارتباط با محیط طبیعی، موجب خلق درپوش‌های حصیری جهت مانع‌شدن ورود حشرات و جانوران موذی و گردوغبار به درون کوزه از منظر کاربردی شده است. «با کمک شاخه‌های نازک رنگ‌شده‌ی خرما و اغلب به رنگ سبز و قرمز بافته می‌شود. در گذشته که مردم کویر جهت نگهداری و خنک‌کردن آب از کوزه‌های سفالی استفاده می‌کردند. این درپوش‌های حصیری، آب داخل کوزه را تمیز نگه می‌داشتند» (رمضانخانی، ۱۳۹۳: ۱۰۹).

[DOI: 10.66224/jic.9.2.396]

Downloaded from jih-tabriziau.ir at 5:35 +0330 on Sunday October 25th 2026

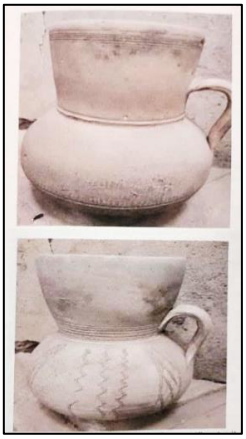

شکل ۵. کوزه‌های آب یافت‌شده بالای سر مردگان، قدمت به‌طور تقریبی ۴۰۰۰ سال قبل، گورستان باستانی بافق، مسجد اثنی‌عشر امامزاده عبدالله، میرسلیمانی بافقی،۱۳۹۷: ۳۹۶

Figure 5. Water jars found above the heads of the dead, dating back approximately 4000 years, Bafq ancient cemetery, Imamzadeh Abdullah Ithna'asher Mosque, Mir Suleimani Bafq, 2018: 396

امروزه با وجود این‌که «درپوش حصیری سبو» همچنان «درِ سُبو» نامیده می‌شود؛ اما کاربرد آن تغییریافته و خریداران به‌مثابه شیء تزیینی آن را خریداری می‌کنند (شکل ۶) و بافته کاربری اصلی خود را ندارد. سبو که از گذشته از ظروف اصلی خانه‌های مردم کویر بوده، امروزه با تُنگ، پارچ و مواردی مشابه جایگزین شده است؛ اما نکته‌ی جالب این‌که با خروج از وسایل ضروری زندگی، اهمیت فرهنگی شیء به واژه منتقل‌شده است. به عبارتی دیگر، استمرار کاربرد واژه‌ی «سبو» یادآور کاربری شیئی به همین نام و اهمیت آن در فرهنگ کویر دارد؛ «اگر محفوظات جامعه‌ی سنتی به صورت مکتوب درنیایند، دیر یا زود همه یا بخشی بزرگ از گنجینه‌ی فرهنگ و دانش و هنر ذهن مردم جامعه زدوده می‌شوند و از یادها می‌روند. در این گذر، تنها دستاوردها یا آثار مادی جامعه‌ها که مجموعه‌نمادهای فرهنگ‌های قومی هستند، می‌توانند جانشین نمادهای معنوی فرهنگ‌ها در حفظ و انتقال فرهنگ‌ها گردند» (بلوکباشی، ۱۳۸۸: ۲۱۴). کویرنشینان که همواره با خشک‌سالی مواجه بوده‌اند، ظروف مربوط به نگهداری آب را گرامی داشته و علاوه بر توجه به کاربری اشیاء یادشده، دغدغه‌ی تزئین آن‌ها را نیز داشته‌اند که از آن میان درِ سُبو شاهدی بر این ادعاست. به‌نظر می‌رسد با تولید بافته‌ی حصیری درِ سبو، با وجود منسوخ‌شدن کاربرد سبو در منازل، مصرف‌کنندگان و تولیدکنندگان در پی تعریف کاربری‌های جدید بافته‌ی یادشده هستند.

شکل ٦. تغییر کاربری دَرِ سبو به شکلات خوری، بافق

Figure 6. Changing the use of "Dar-e-Sebu" to a chocolate dish, Bafq

٦-۳. ظروف نگه‌دارنده یا حمل‌کننده‌ی مواد خوراکی

برخی از بافته‌های حصیری بافق در دسته‌ی سبد و زنبیل قرار می‌گیرند و به منظور جابجایی و نگهداری مواد خوراکی از جمله خرما، گوشت و کشک بافته شده‌اند (شکل ۷).

[DOI: 10.66224/jic.9.2.396]
Downloaded from jih-tabriziau.ir at 5:35 +0330 on Sunday October 25th 2026

شکل ۷. محمدرضا بابایی بافقی، حصیرباف، در حال بافت زنبیل، بافق
Figure 7. Mohammad Reza Babaei Bafqi, a weaver, weaving a basket, Bafq

در این میان به سبب اهمیت ویژه‌ی خرما، چند سبد با اسامی، اندازه‌ها و کاربری‌های متنوع به خرما اختصاص دارد. جُلتو[۶] (جلت[۷]) و سالئو در این ردیف جای می‌گیرند. از میان انواع سنت شامل مذهبی، عرفی، شغلی و هنری، حصیربافی بافق تابع قوانین سنت شغلی و هنری خاصی است که تمامی مراحل تولید را در برمی‌گیرد. همه‌ی بخش‌های تولید اعم از آماده‌سازی مواد اولیه، شیوه‌ی بافت و شکل بافته از سنن شغلی و هنری پیروی می‌کنند. به‌نظر می‌رسد می‌توان سنت اقلیمی را نیز به انواع سنت افزود، چراکه خرما محصول اثرگذار در امنیت غذایی، اشتغال، توسعه‌ی پایدار و کشاورزی محسوب می‌شود. برخی خرما را «میوه‌ی بحران» نام نهاده‌اند و در تأمین سبد غذایی مناطق حادثه‌دیده، نقشی اساسی دارد. بنابراین، برای نگهداری خرما در بافق سبدهای متنوعی بافته می‌شوند.

٦-۳-۱. جُلّت

جلتو ظرف حصیری بافته‌شده از برگ نخل که برای نگهداری خرما استفاده می‌شود. «سبدی» از برگ درخت خرما برای نگه‌داشتن خرما، نوعی ظرف حصیری خرما»(طالعی بافقی، ۱۴۰۱: ۲۳۹). البته مطالعه واژگان بومی مرارت دارد؛ از آن جمله املاءهایی گوناگون برای یک واژه است. تعدد نگارش و تلفظ برای کلمه‌ای واحد و کمبود متون مکتوب، موجب دشواری تشخیص واژه‌ی اصیل می‌شود که این مهم در مصاحبه‌ی شفاهی با صاحب‌نظران و فعالان حوزه‌ی حصیربافی میسر می‌گردد. به‌طور مثال، منبعی دیگر جُلت را «جُلدت» ضبط نموده است. به کیسه‌های حصیری که برای نگهداری خرما استفاده می‌شود (جلدت[۸]) گفته می‌شود. جلدت به سبب خنک‌بودن از فاسدشدن خرما جلوگیری می‌کند و بافتی شبیه حصیر دارد؛ با این تفاوت که به شکل کیسه بافته می‌شود و خرمای تازه از درخت چیده‌شده را جهت ماندگاری در تمام فصول داخل آن نگهداری می‌کنند» (رمضانخانی ۱۳۹۳: ۱۰۹)؛ اما مصاحبه با حصیربافان بافق بر درستی واژگان جلت و جلتو صحه گذارد. علاوه بر بافق در سایر شهرهای دارای نخلستان نیز چنین بافته‌هایی دیده می‌شوند. در شهرستان ایرانشهر نگهداری خرمای تازه جهت فروش در سبدهای حصیری انجام می‌شود (شکل ۱۰) و مورد دیگر جهت حفاظت نخل از آفت بلبل خرما، خوشه‌های خرما را روی درخت در سبدهای مخصوص حصیری قرار می‌دهند (شکل‌های ۸ و ۹).

[DOI: 10.66224/jic.9.2.396]

Downloaded from jih-tabriziau.ir at 5:35 +0330 on Sunday October 25th 2026

شکل ۸. سبدهای نگهداری خرمای تازه، بازار ایرانشهر

Figure 8. Baskets for storing fresh dates, Iranshahr

شکل ۹. محافظت از خوشه‌های خرما بر روی درخت از آفت بلبل خرما، ایرانشهر

Figure 9. Protecting date clusters on the tree from the date nightingale pest, Iranshahr

٦-۳-۲. سالئو[۹]، صالوحو، صالحو، سالحو

رونق انتقال شفاهی ابعاد گوناگون فرهنگ عامه، موجب شده برای برخی واژگان مانند «سالحو» تعدد و اختلاف وجود داشته باشد و واژه‌ی یادشده به انواع متفاوتی چون سالئو، صالوحو، صالحو و سالحو در منابع گوناگون درج‌شده است؛ اما مصاحبه با حصیربافان بافق بر اتفاق‌نظر بر «سالحو» صحه گذارد (مصاحبه‌ی شخصی با تابنده رحیمی،۱۴۰۳: بافق). این در حالی است که برخی منابع سالئو نوشته‌اند: «سالئو ظرف کوچک سبد مانندی که مخصوص نگهداری خرما بوده است. بافت آن شبیه به سبدهای بزرگ بوده و تنها اختلاف یکسره بافته‌شدن آن و کنگره‌داربودن لبه‌ی آن بوده است» (رمضانخانی، ۱۳۹۳: ۱۰۹)؛ یکی از مردم‌نگاران بافق، از دو گونه سبد سالتو۱۰ و صالوحو یادکرده است: «سالتو ظرف حصیری خرما... و صالوحو ظرفی که از برگ درخت خرما ببافند» (طالعی بافقی، ۱۴۰۱: ۲۵۵-۲۵۱). با این وجود، فراتر از شکل ظاهری واژه، درک جایگاه و اهمیت آن در زندگی مردم بافق است. با محوریت درخت نخل و نقش مهم خرما در سبد غذایی کویرنشینان بافته‌های گوناگونی از مُغ (درخت خرما، برگ سفت و ضخیم نخل) تولید شده است. تعدد بافته‌ها از یک سو و تنوع واژگان مربوط به نخل، فرآورده‌های خوراکی و حصیری مرتبط بر این موضوع تأکید دارد که درخت خرما (مغ) در بافق عنصری حیاتی و فرهنگی لحاظ می‌شود (شکل ۱۰).

[DOI: 10.66224/jic.9.2.396]

Downloaded from jih-tabriziau.ir at 5:35 +0330 on Sunday October 25th 2026

شکل ۱۰. محفظه‌ی حصیری (نگهداری و حمل مواد خوراکی)، از بافته‌های زهرا قائمی بافقی، بافق
Figure 10. Wicker container (for storing and transporting food), woven by Zahra Ghaemi Bafqi, Bafq

سبد یا اشیاء مشبکی که از گذشته در حمل محصول، در مراحل ابتدایی طبخ غذا و در نگهداری مواد خوراکی کاربرد فراوانی داشته است. در طول زمان تنها ماده‌ی اولیه‌ی آن‌ها دستخوش تغییر شده است؛ به‌طور مثال، سفالینه، چوب، فلز، پلاستیک و بافته‌های حصیری در اقصی نقاط ایران کاربرد داشته و دارند و مبتنی بر مؤلفه‌هایی چون جغرافیا، مناطق گوناگون نوع الیاف گیاهی متنوع می‌شود (شکل‌های ۱۱ الف و ۱۱ ب).

b. ب　　a. الف

شکل ۱۱. الف) حصیربافی هرمزگان، ب) حصیربافی بوشهر
Figure 11. A) Hormozgan mat weaving, B) Bushehr mat weaving

در شهرستان بافق نیز با ماده‌ی اولیه (برگ درخت خرما) سبدهای متنوع بافته می‌شوند؛ اما این‌که چه ارتباطی میان نظام معیشتی مردم بافق با انواع گوناگون سبدهای مغی وجود دارد، نیاز به تحلیل دارد. در هر منطقه، فرهنگ خوراک متناسب با پیشه، نوع زیست و اقلیم متنوع بوده و در بافق دام‌پروری و نخل‌داری تعیین‌کننده‌ی سبد خوراک مردم بوده است. در استان‌های کرمان و یزد گوشت، خرما و کشک اهمیت فراوانی دارند. «رابطه‌ی انسان با طبیعت و نگرش‌های او از فضاهای طبیعی هم بر پایه‌ی تعقل و ادراک ناشی از آگاهی‌های تجربی و هم بر باورها و برداشت‌های ذهنی پیشامنطقی استوار است و به استناد این دو جنبه‌ی ادراکی و عاطفی توانسته میان فضای طبیعی– اقلیمی و بوم زیستی خود پیوند برقرار کند و پاره‌ای از علت‌ها را بر مبنای جهان‌بینی و باورهای فرهنگی‌اش در زندگی بپذیرد» (بلوکباشی، ۱۴۰۳: ۶۲). بر این اساس، حصیرباف بافقی در تعامل با طبیعت برای نگهداری مواد غذایی در دسترس چاره‌جویی نموده است. «درگذشته، جامعه‌هایی که از اقتصاد کشاورزی خوبی برخوردار بودند و مواد خوردنی فراوانی از فرآورده‌های زمینی، درختی و حیوانی به دست می‌آوردند، تنوع چشمگیری در فرهنگ غذایی و فنون پخت‌وپز و هنر آشپزی و نیز رشد و توسعه‌ی بالایی در چرخه‌ی تولید و توزیع انواع غذا داشتند» (بلوکباشی، ۱۴۰۳: ۲۶۸). بنابراین، سه خوراکی مهم در بافق (علاوه بر نان که در تمامی نقاط ایران غذای اساسی و پایه است) گوشت، خرما و کشک به شمار می‌آمده است؛ یعنی فرآورده‌های گیاهی (درختی) و جانوری. محافظت از هر سه ماده‌ی خوراکی در سبدهای حصیری انجام می‌شده است (شکل ۱۲).

[DOI: 10.66224/jic.9.2.396]
Downloaded from jih-tabriziau.ir at 5:35 +0330 on Sunday October 25th 2026

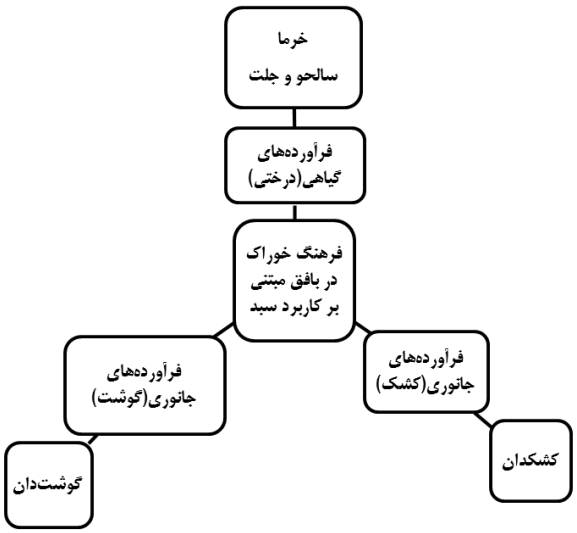

شکل ۱۲. فرهنگ خوراک در بافق مبتنی بر تنوع بافته‌های حصیری نگه‌دارنده‌ی مواد غذایی
Figure 12. Food culture in Bafq based on the diversity of woven mats used to preserve food items

٦-٣-٣. گوشت‌دان

درگذشته نگهداری از گوشت با نبود یخچال و وسایل مشابه در منازل تفاوت بسیاری با روزگار حاضر داشته است. میل به نگهداری طولانی‌مدت گوشت و نبودن وسیله‌ای خاص، بشر را مجبور به تولید وسیله‌ای نموده که گوشت فرآوری و قورمه‌شده را داخل آن نگه دارند: «درگذشته که یخچال وجود نداشت، گوشت را داخل آن [سبد کوچک دردار] نهاده و به وسیله‌ی طناب یا سازو به سقف جاهای خنک از جمله زیرزمین یا زیر بادگیر یا در مطبخ آویزان می‌کردند» (رمضانخانی، ۱۳۹۳: ۱۱۰). به عبارتی دیگر، متکی بر دانش بومی و بهره‌مندی از اجسام ساخته‌شده از مواد اولیه‌ی سازگار با محیط‌زیست، بدون استفاده از یخچال، گوشت فسادپذیر را به‌راحتی در حدود سه روز نگه می‌داشتند (شکل ۱۳).

شکل ۱۳. گوشت دان (گوشت دو) حصیری، گزارش برنامه‌ی توسعه راهبردی گردشگری شهرستان بافق، ۱۳۹۴: ۲۶
Figure 13. Gousht Dan (Gousht Du) Hasiri, Bafq County Tourism Strategic Development Plan Report, 2015: 266

٦-٣-٤. کشک‌دان

کشک‌دان نوعی دیگر از بافته‌های حصیری است که با توجه به نام آن، برای نگهداری کشک استفاده می‌شده است (شکل ۱۴). کشک از محصولات لبنی جانوری است که ماده‌ی خوراکی مهمی در فرهنگ غذایی کویرنشینان لحاظ می‌شود. به روایت حصیربافان بافق «کشک‌دون یا در اصطلاح محلی «کش دو» برای جلوگیری از فساد کشک مالیده‌شده [استفاده‌شده] بافته می‌شد و آن را درجایی آویزان می‌کردند» (مصاحبه‌ی شفاهی با زهرا قائمی بافقی، آبان ۱۴۰۳). از نظر شکلی، ظاهر کشک‌دان به‌اصطلاح کدویی‌شکل (شکل ۱۵) است: «ظرف کوچکی شبیه کدو بوده که در دو طرف آن دسته‌ای از ریسمان یا سازو دوخته می‌شده و از آن

[DOI: 10.66224/jic.9.2.396]
Downloaded from jih-tabriziau.ir at 5:35 +0330 on Sunday October 25th 2026

برای آویزان‌کردن به سقف یا جای دیگر استفاده می‌شده است. درگذشته، کشک را که قوت غالب اکثر مردم بود، در آن می‌ریختند و تا مدت‌ها کشک‌ها داخل آن سالم باقی می‌ماندند. امروزه بافت این نوع محصول تقریباً از رونق افتاده است» (رمضانخانی، ۱۳۹۳: ۱۰۹).

شکل ۱٤. کشک‌دان حصیری، گزارش برنامه‌ی توسعه راهبردی گردشگری شهرستان بافق،۱۳۹۴: ۲۶۷
Figure 14. Kashk Dan Hasiri, Bafq County Tourism Strategic Development Plan Report, 2015: 267

با وجود این‌که عمل بافتن با ماده‌ای سخت چون برگ خرما (مُغ و پیسک) دشوار است؛ بافته‌های حصیری نگه‌دارنده‌ی مواد خوراکی، تنوع چشمگیری از منظر شکلی و کاربرد دارند. به‌نظر می‌رسد بافته‌ای استوانه‌ای برای نگهداری گوشت و حجمی کدویی‌شکل به‌عنوان کشک‌دان بداهه نبوده و طرح اشیاء (شکل ۱۵) برخاسته از دانش بومی جهت بیشینه‌ی بهره‌برداری از محصول انجام‌شده است: «صنایع‌دستی حامل هویت و فرهنگ خاص جامعه است. در این میان شکل محصول اولین مرحله این کنش ارتباطی است» (بهمنی،۱۳۹۲: ۶).

شکل ۱۵. کشک دان، مجموعه‌ی شخصی زهرا قائمی بافقی
Figure 15. Kashk Dan, personal collection of Zahra Ghaemi-Bafqi

حصیربافان مبتنی بر تجارب شخصی و در ارتباط با طبیعت احجام خلاقانه‌ای بافته‌اند که باوجود اهمیت مؤلفه‌ی «کاربرد»، نسبت به بُعد زیبایی هم بی‌تفاوت نبوده‌اند. «انسان زندگی فنی و اقتصادی و رفاهی و بالأخره اجتماعی خود را با به‌کارگیری و بهره‌برداری از گیاهان و جانوران سامان بخشیده است. از نیازهای اولیه‌اش یعنی خوراک، پوشاک و مسکن گرفته تا لطیف‌ترین تخیلات و آرزوهایش همواره با درخت و حیوان همدم و همراه بوده» (روح‌الامینی، ۱۳۸۳: ۳۲۵). علاوه بر این‌که از الیاف گیاهی برای بافت حصیر استفاده‌شده، طرح‌های اندام‌وار برخی اشیاء مانند کشک‌دان (شکل ۱۴) دلالت بر الهام بافندگان از طبیعت دارد: «صنعت دستی هر قوم گوشه‌ای از هویت یک قوم را درگذشته تاریخی‌اش بیان می‌کند» (بهمنی، ۱۳۹۲: ۱۱). بر این پایه، طراحی اشیاء حصیری

[DOI: 10.66224/jic.9.2.396]
Downloaded from jih-tabriziau.ir at 5:35 +0330 on Sunday October 25th 2026

رابطه‌ی معناداری با کاربری آن در فرهنگ بافق دارد. به‌طور طبیعی کارایی اشیاء آزموده شده و به‌طور مثال بافت حجمی حصیری با شکل کدویی و گردن بلند برای نگهداری کشک مناسب تشخیص داده شده است (شکل‌های ۱۴ و ۱۵). در ضمن علاوه بر فایده و کاربرد، بُعد عاطفی مبتنی بر شاخصه‌های هویتی منطقه در آن لحاظ گردیده است: «در طراحی (با هویت) می‌توان با توجه به جغرافیای طرح مورداستفاده از طراحی منطقه گرا۱۱ هم استفاده کرد، چراکه هر جغرافیا با شرایط آب و هوایی، طبیعت و شاخصه‌های خاص خود ایجاد تغییراتی در فرم‌ها، رنگ‌ها، اندازه، حتی نوع سوژه [موضوع] در طرح می‌شود»(بهمنی، ۱۳۹۸: ۳۰۴). در گذشته، محصولات تولیدی نشانه‌های هویت بومی بوده‌اند. به‌طور مثال، بافته‌های حصیری بافق مشتمل بر کشک‌دان از این قاعده تبعیت می‌کنند. موضوع حائز اهمیت پیشینه‌ی درازدامن بافت ظروف نگه‌دارنده‌ی حصیری از برگ درخت خرما است؛ گواهی متقن بر این ادعا ارجاع به متن منظومه‌ی کهن درخت آسوریگ است: «آن‌گاه نخل خود فواید خویش را برای بز برمی‌شمارد، مانند فوایدی که میوه‌ی آن در بردارد یا ابزارهایی که از چوب و برگ و الیاف آن ساخته می‌شوند» (تفضّلی، ۱۳۷۸: ۲۵۶). به عبارتی دیگر، «آنچه درخت [نخل] از وسایل منزل برمی‌شمرد عبارت از جاروب، جواز (دسته‌هاون، جوکوب)، دم رسن، چوب (برای بستن و نگهداری چیزی)، میخ، تبنکو۱۲ (دارو دان) و هیمه است» (روح‌الامینی،۱۳۸۳: ۳۲۷). بنابراین، سبدبافی از لیف خرما سابقه‌ای طولانی دارد و در منظومه‌ی درخت آسوریگ علاوه بر ظروف به جارو و ریسمان نیز پرداخته است. کشف حصیر از تمدن هلیل رود و شهر سوخته نیز گواهی دیگر بر این ادعا است: «از برگ خرما علاوه بر حصیر زنبیل‌های کوچک مدور بافته می‌شد که نمونه‌هایی از آن‌ها در قبور به دست آمد. در بعضی از قبرها چند عدد زنبیل وجود داشت شاید در آن توشه‌هایی برای مردگان می‌گذاشتند. حصیر را در مقابر بر روی اشیاء یا بین جسد و اشیاء قرار می‌دادند بعضی‌اوقات گذاردن حصیر جنبه‌ی تشریفاتی داشته است» (کابلی و بختیاری، ۱۳۵۱: ۱۴). با این حساب، بافته‌های حصیر از گذشته پرکاربرد بوده و جایگاهی کاربردی و آیینی داشته است (شکل ۱۶).

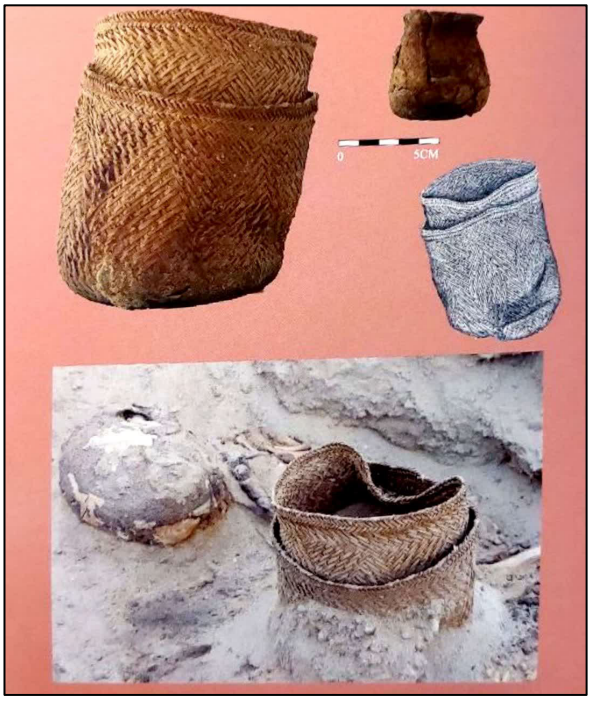

شکل ۱٦. دو زنبیل، شهر سوخته، سید سجادی، ۱۳۹۶: ۸۹

Figure 16. Two baskets, shahr-e sukhteh, Seyyed Sajjadi, 2017: 89

٦-٤. جارو

از دیگر اشیاء حصیری کاربردی بافق، جارو است. جارو تفاوت‌هایی در ماده‌ی اولیه، نوع بافت و تزئین با سایر بافته‌های حصیری دارد. نخست آن‌که جارو از مغ، برگ‌های سفت و ضخیم نخل بافته می‌شود. دوم در روند تولید جارو و شیوه‌ی بافت و درهم‌تنیدن الیاف مانند سایر محصولات حصیری اتفاق نمی‌افتد و به‌نحوی حاصل چیدمان موازی و منظم برگ مغ بر دسته‌ی چوبی است. سوم این‌که جارو بافته‌ای ساده به شمار می‌آید که در شهرستان بافق از الیاف خودرنگ استفاده شده و هیچ نقشی دیده نمی‌شود (شکل ۱۷).

[DOI: 10.66224/jic.9.2.396]

Downloaded from jih-tabriziau.ir at 5:35 +0330 on Sunday October 25th 2026

شکل ۱۷. جاروی حصیری بافق، مجموعه‌ی شخصی اعظم جعفری (هنرمند حصیرباف بافق)
Figure 17. Bafq wicker broom, personal collection of Azam Jafari (bafq wicker artist)

حال علاوه بر ظاهر شیء حصیری از منظر کارکردی جارو محل توجه است: «اشیاء» و لوازمی که مردم در زندگی روزمره استفاده می‌نمایند اهمیت خاصی در تحقیق در زندگی و فرهنگ ایشان دارا است و از بررسی آن‌ها می‌توان به شیوهٔ زندگی مردم دست‌یافت»(بهمنی، ۱۳۹۸: ۱۰۴). از منظر ادراک عاطفی، اشیاء کاربردی نسبت به مصنوعات تزئینی، به سبب کاربری و بهره‌مندی بیشتر، برای درک اقشار گوناگون جامعه مورد مطالعه کارآمدترند؛ زیرا مردم در تجربهٔ بخش واقعی و روزمره با آن‌ها سروکار دارند. جاروی مُغی به‌عنوان یکی از محصولات حصیری دیرین بافق از گذشته تاکنون بافته می‌شده و به کار می‌رود: «یکی از رایج‌ترین محصولات حصیری است که با شاخه‌های ضخیم درخت خرما (پیسک۱۳) در اندازه‌های مختلف تولید می‌گردد. این وسیله نه‌تنها در بافق که در شهر یزد و اغلب توسط زنان و مردان سالخورده تهیه می‌شود...جارو ازجمله وسایلی است که با هزینهٔ کم تهیه می‌گردد» (رمضانخانی،۱۳۹۳: ۱۰۸). اگر بافته‌های حصیری کنونی بافق به دو دسته‌ی محصولات سنتی و فرآورده‌های روزآمد طبقه‌بندی شود، جارو در طبقه‌ی نخست جای می‌گیرد که میان‌سالان و کهن‌سالان تمایل بیش‌تری به بافت و استفاده از آن دارند. علاوه بر آن تولید جارو وقت‌گیر و هزینه‌بر نیست. در ضمن تولید جارو نشان‌دهنده‌ی بخشی از دانش بومی مبنی بر بهره‌مندی صحیح از اجزای نخل در فرآورده‌های حصیری است: «قسمت‌های ضخیم‌تر مُغ برای بافتن جارو مورد استفاده قرار می‌گیرد. از هر مغ یک عدد جارو به دست می‌آید» (جانب اللهی، ۱۴۰۲: ۷۱). براین اساس تنها برگ‌های ضخیم را برای بافت جارو انتخاب می‌کنند: «بدین ترتیب که شاخه‌ها را بدون این‌که از تنه اصلی خود جدا کنند به شیوهٔ خاصی به هم گره می‌زنند و سرانجام اضافه‌های شاخه را با قیچی مخصوص چیده و سرشاخه‌ها را مرتب می‌کنند»(رمضانخانی، ۱۳۹۳: ۱۰۸)؛ یعنی رویکرد تکاملی و کارکردگرایانه متکی بر دانش بومی موجب تولید جاروی حصیری شده است. همان‌گونه که فرهنگ غذایی یکی از شاخصه‌های هویت فرهنگی هر قوم و گروه شکل می‌دهد، صنایع بومی نیز در شکل‌دهی قطعه‌ای از کل منسجم فرهنگی، مؤثر هستند. جارو به‌ظاهر شیئی ساده محسوب می‌شود که کمتر به ابعاد فرهنگی آن توجه شده است؛ اما تنوع جاروهای حصیری در ایران، حداقل تطبیق نمونه‌های ساخته‌شده از برگ خرما و جاروی حصیری شمال کشور گویای افتراق فرهنگی مبتنی بر مؤلفه‌های اقلیم و جغرافیا است. حتّی جاروهای مغی بافق با سایر مناطق دارندهٔ نخل متفاوت است. تنوع در شکل، رنگ و بهره‌مندی از وسایل تکمیلی در ساخت جارو نشان از مبانی فکری اقوام گوناگون در ابداعات و شیوه‌ی ساخت و طراحی فرآورده‌های حصیری دارد. محصولاتی مثل جارو کمتر موضوع تحقیقات فرهنگی بوده، این در حالی است که: «آهنگ پرشتاب تحولات صنعتی و اقتصادی و پیشرفت ارتباط‌های درون‌مرزی و برون‌مرزی، رشد دگرگونی عناصر فرهنگ سنتی و به پیروی آن حرکت تغییر صنایع‌دستی خانگی و صنایع کارگاهی سنتی به صنایع کارخانه‌ای را در جامعه شتاب بخشیده و در بی‌اثر کردن نقش و کارایی تولیدات سنتی و ناسودمند جلوه دادن و به تعطیل کشاندن پیشه‌ها و صنایع وابسته به آن‌ها کارگر افتاده» (بلوکباشی، ۱۳۸۸: ۲۱۴). بر این پایه «جارو» هرچند ارزش اقتصادی زیادی ندارد؛ اما به‌عنوان یکی از بافته‌های حصیری بافق از گذشته مطرح بوده و مردم به تولید آن اشتغال داشته‌اند؛ البته در تعریف ارزش اقتصادی، مؤلفه‌ی «نیاز» هم اهمیت دارد و از این منظر، جاروی حصیری به‌ویژه درگذشته که جاروی برقی وجود نداشت، جایگاه خاصی داشته است. بنابراین، با تسریع دگرگونی‌های اجتماعی، مطالعه و پژوهش پیرامون پیشه‌های بومی و هنرهای مردمی ضرورتی حیاتی دارد: «جی.پی. مرداک۱۴ مردم‌شناس آمریکایی با در نظر گرفتن این قانونمندی که دستاوردهای مادی هر قوم نمونه‌ی بارزی از ماهیت کل بافت فرهنگی و تبیین‌کننده‌ی فرهنگ غیرمادی یا معنوی آن قوم است» (بلوکباشی، ۱۳۸۸: ۲۱۶). بر این اساس جارو مغی، ابزار پاکیزگی، به شمار می‌آید که مورد مصرف مردم قرار می‌گرفته است. جارو از میان بافته‌های حصیری به طبقه‌ی محصولاتی تعلق دارد که کاربردی بوده و برای پاکیزگی محل زندگی و کار از آن بهره می‌جویند و از منظر کارکردی به «درِ سُبو» که مانع از ورود گردوخاک به آب می‌شد شبیه است؛ اگرچه جارو گردوغبار و ذرات را می‌زداید و «درِ سُبو» مانع از ورود ذرات و حشرات می‌شود؛ اما به‌کارگیری هر دو منتج به پاکی و پاکیزگی می‌شود.

[DOI: 10.66224/jic.9.2.396]
Downloaded from jih-tabriziau.ir at 5:35 +0330 on Sunday October 25th 2026

مطابق با نظریه‌ی کنشگر- شبکه۱۵ انسان و غیرانسان رابطه‌ای دوسویه دارند، درگذشته انسان موجودی ابزارساز لحاظ می‌شود و فاعلیت اشیاء نادیده گرفته می‌شد، به عبارتی دیگر، رابطه‌ی انسان و شیء یک‌سویه و از انسان به شیء بیان می‌شود؛ در حالی‌که صاحبان نظریه‌ی کنشگر- شبکه برای انسان و اشیاء به رابطه‌ای متقابل تأکید دارند: «آمیزش انسان، اشیاء و مصنوعات (انسان و غیرانسان) تاریخ دور و درازی دارد. در طول تاریخ معاوضه و دادوستدی میان انسان و غیرانسان در جریان بوده است؛ آن‌ها خصوصیات خود را به یکدیگر داده‌اند. به عبارتی دیگر، در طول تاریخ، انسان و غیرانسان از طریق تقاطع‌های متنوعی خصوصیات خور را معاوضه کرده‌اند. انسان امروز محصول یک تاریخ آمیزش است با مصنوعات، با درخت‌ها، با سنگ‌ها، با انسان‌ها و... و به همین شکل مصنوعات و برخی اشیاء با انسان آمیخته‌اند... [با این حساب واژه‌ی پراگماتگنی۱۶ طرح می‌شود] پراگماتگنی اشاره دارد به تأثیر غیرانسان بر انسان، این‌که چگونه غیر انسان ذهن و ماهیت انسان را شکل می‌دهد» (شریف‌زاده، ۱۳۹۷: ۷۴-۷۳). بر این اساس پراگماتگنی در فرآورده‌های حصیری بافق مصداق دارد. به عبارتی دیگر، این‌که انواع سبد حصیری، جارو، درپوش کوزه و سایر محصولات دستباف نیازهای جامعه‌ی انسانی را برآورده کرده و ابعاد هویتی و فرهنگی زیست مردم بافق را شکل داده‌اند. کارایی جاروی مُغی در زندگی مردم، استمرار تولید آن را رقم‌زده است. نظریه‌ی کنشگر- شبکه که به‌نوعی بر مذاکره‌ی انسان و غیرانسان دلالت دارد، موجب فهم بهتر جایگاه اشیاء حصیری در فرهنگ عامیانه‌ی بافق می‌شود.

٦-٥. کلاه حصیری

خشک‌سالی، طوفان شن، نور شدید خورشید و گرما از مختصات زندگی در کویر است. انسان به‌منظور فراهم‌نمودن شرایط مساعد زندگی چاره‌اندیشی نموده است. از جمله تدابیر زیستی در کویر، استفاده از پوشاک مناسب است. برخی مناطق جنس لباس، رنگ، اجزاء و نوع دوخت ارتباط معناداری با اقلیم منطقه دارد. انواع گوناگون سرپوش‌ها نیز مطابق با مؤلفه‌های جغرافیایی و فرهنگی به وجود آمده‌اند؛ از آن میان می‌توان به «کلاه حصیری» بافق اشاره نمود (شکل ۱۸). بافق به سبب قرارگیری در کویر مرکزی ایران، هوایی گرم و آفتابی سوزان در فصل تابستان دارد. بنابراین، استفاده از کلاه حصیری اندکی راهگشا بوده است: «کلاه حصیری بافتی شبیه بادبزن دارد و به علت منافذی که این کلاه دارد سرپوشی خنک در تابستان‌ها به‌خصوص برای کشاورزان محسوب می‌شود» (رمضانخانی،۱۳۹۳: ۱۰۹). از سویی دیگر، لباس افراد یک جامعه به‌مثابه شناسنامه‌ی هویتی محسوب می‌شود. به عبارتی دیگر، میان شخصیت اشخاص و منزلت فردی، اجتماعی ایشان و ویژگی‌های گوناگون لباس ازجمله نوع و جنس و شکل و رنگ آن ارتباط معناداری وجود دارد. کلاه حصیری به‌عنوان یکی از اجزای پوشاک مردم بافق بیانگر وضعیت اقلیم، جنسیت، شغل و عواملی مشابه است.

شکل ۱۸. کلاه حصیری منقوش به بافت «پاشتری» اثر تابنده رحیمی، بافق

Figure 18. Straw hat decorated with "Pashotori" texture by Tabandeh Rahimi, Bafq

امروزه تولید کلاه حصیری مطابق با سلیقه‌ی زنان و مردان بافته می‌شود؛ اما ماده اولیه، شیوه‌ی بافت و تولید همچنان استمرار روش‌های سنتی است: «هنرها و صنایع کهن قومی نیز که امروزه ما از آن‌ها در برابر تولید انبوه صنایع ماشینی با عنوان «صنایع‌دستی» یا «هنرهای دستی» نام می‌بریم، از جمله ارزش‌های فرهنگی است که همراه با عناصر دیگر فرهنگ عامه در میان فرهنگ‌وران بخش آئین‌گرای سنتی، کمابیش با همان شیوه‌های ساخت و تولید دستی قدیم و سنتی، در جامعه حفظشده و ادامه یافت» (بلوکباشی،۱۳۸۸: ۲۲۱). بنابراین، کلاه حصیری که درگذشته تنها پوششی کاربردی به شمار می‌آمد، امروزه به‌منزله‌ی نشانه‌ای هویتی در فرهنگ عامیانه‌ی بافق نقش ایفا می‌کند؛ زیرا در تمامی متونی که از صنایع کهن و هنرهای بومی بافق یادکرده‌اند، ذیل ذکر

[DOI: 10.66224/jic.9.2.396]
Downloaded from jih-tabriziau.ir at 5:35 +0330 on Sunday October 25th 2026

مصادیق از کلاه حصیری نام برده‌اند. اگر هویت قومی، یک مجموعه‌ی منسجم از میراث فرهنگی مادی و غیرمادی لحاظ گردد، پوشاک مشتمل بر کلاه و سرپوش جزئی اثرگذار و به مانند عنصر هویتی به شمار می‌آید. کلاه مُغی۱۷ نشان از اهتمام مردم کویر جهت محافظت از خود در برابر نور و گرمای شدید آفتاب دارد: «درگذشته، افراد هنگام فعالیت اعم از نخل‌داری و دامداری و دیگر پیشه‌ها، کلاه مغی را خیس می‌کردند و هنگامی‌که باد می‌وزید، حین کار، کلاه مانند کولرآبی عمل می‌کرد و شخص احساس خنکی می‌نمود» (مصاحبه‌ی شفاهی با حسینعلی قاسمیان، فروردین ۱۴۰۳، بافق)؛ یعنی شیء (کلاه مغی) در ابتدا از منظر بوم‌شناسی فرهنگی کارکرد حفاظتی در برابر ناملایمات زیستی داشته، به‌تدریج مصنوع حصیری علاوه بر بُعد مادی و کاربردی، ابعاد عاطفی و حسی یافته و مبتنی بر نظریه‌ی کنشگر- شبکه کلاه حصیری ذهن و ماهیت مردم بافق را تحت‌تأثیر قرار داده است (شکل‌های ۱۹ الف و ۱۹ ب).

b. ب　　a. الف

شکل ۱۹. الف) نمای بیرونی کلاه حصیری بافق، ب) نمای درونی کلاه حصیری بافق

Figure 19. A) Exterior view of Bafgh straw hat, B) Interior view of Bafgh straw hat

به دیگر سخن، در وهله‌ی نخست کلاه حصیری به منزله‌ی کالایی مصرفی نگریسته شده و به آهستگی به لایه‌های فرهنگ غیرمادی پیوند خورده و بُعد حسی آن تقویت شده است. استمرار خریداری از سوی مصرف‌کنندگان از یک‌سو و میل به تنوع در نقوش و رنگ‌ها از طرف حصیربافان گواهی بر اهمیت کلاه حصیری در فرهنگ عامیانه‌ی مردم بافق است؛ به‌طوری‌که مهر اصالت یونسکو در سال ۱۴۰۰ به کلاه حصیری بافق اعطاء شد: «در سال ۱۴۰۰ یک کلاه حصیری زنانه بافتم که مهر اصالت یونسکو را دریافت کرد» (مصاحبه‌ی شفاهی با تابنده رحیمی، فروردین ۱۴۰۳، بافق). مُهر اصالت از سوی دفاتر منطقه‌ای یونسکو به صنایع اصیل دستی اعطاء می‌شود که نشانه‌ی هویت فرهنگی و هم‌سو با چشم‌اندازهای توسعه‌ی پایدار باشد. از این منظر، کلاه حصیری بافق شاخصه‌ای از هویت بافق به شمار آمده است (شکل ۲۰).

شکل ۲۰. کلاه حصیری دارنده‌ی نشان مهر اصالت، اثر تابنده رحیمی از حصیربافان بافق، مجموعه شخصی تابنده رحیمی

Figure 20. Straw hat bearing the Seal of Authenticity, by Tabandeh Rahimi of Bafq Straw Weavers, personal collection of Tabandeh Rahimi

٦-٦. بادبزن

یکی از انواع مصنوعات حصیری بادبزن است (شکل‌های ۲۱، ۲۲ و ۲۳). بادبزن یا به گویش بومی «بازن۱۸» فرآورده‌ای اصیل در میان بافته‌های حصیری بافق به شمار می‌آید: «بادبزن اغلب از شاخه‌های مغ درخت خرما تهیه می‌شود. گاه نیز برای بافت بادبزن‌های ظریف‌تر و زیباتر از شاخه‌های نازک درخت خرما (پیسک) استفاده می‌شود. بادبزن در اندازه و شکل‌های مختلف و با ظرافت خاص و نیز اسم‌های متنوع بافته می‌شود» (رمضانخانی، ۱۳۹۳: ۱۱۰). البته گذشت زمان و وقوع پیشامدهای گوناگون فرهنگی،

[DOI: 10.66224/jic.9.2.396]
Downloaded from jih-tabriziau.ir at 5:35 +0330 on Sunday October 25th 2026

اجتماعی و اقلیمی کاربری‌های بادبزن را متنوع نموده است، در ابتدا تنها برای رفع گرما، رمانیدن حشرات و برای برپا نگه‌داشتن آتش منقل کاربرد داشته؛ اما به مرور بر وجوه هنری و تزئینی بادبزن تأکید شده است.

شکل ۲۱. بافت بادبزن حصیری، زری برزگری، بافق

Figure 21. Woven wicker fan, Zari Barzegari, Bafq

شکل ۲۲. ساخت دسته‌ی بادبزن (تیر)، سازنده: حسینعلی قاسمیان، بافق

Figure 22. Making a fan handle (arrow), maker: Hossein Ali Ghasemian, Bafq

شکل ۲۳. تیرهای بادبزن (دسته‌های آماده‌شده بادبزن حصیری)، بافق

Figure 23. Fan poles (prepared wicker fan handles), Bafq

بادبزن هم مانند کلاه از شیئی کاربردی به عنصری فرهنگی تحول یافته است. به سخنی دیگر از بافته‌ای حصیری به متنی معنادار دچار دگردیسی شده است. متنی که دارای نظام نوشتاری؛ اسم اشخاص و عبارات و یا عناصر بصری مانند گنبد و گلدسته شده است. اگرچه در وهله‌ی نخست بادبزن حصیری بافق تنها شیئی کاربردی لحاظ می‌شود؛ اما تحلیل مردم شناسانهٔ مصنوع حصیری یادشده با توجه به نقوش و نشانه‌های تصویری و متنی، دلالتی بر کارکرد پیام‌رسانی و رسانه‌ای آن دارد. درج پیام‌هایی مانند یادگار

[DOI: 10.66224/jic.9.2.396]

Downloaded from jih-tabriziau.ir at 5:35 +0330 on Sunday October 25th 2026

مشهد، یا نام شهرستان بافق اشاره به کارکردهای فرا متنی بادبزن حصیری دارد (شکل ۲۴).

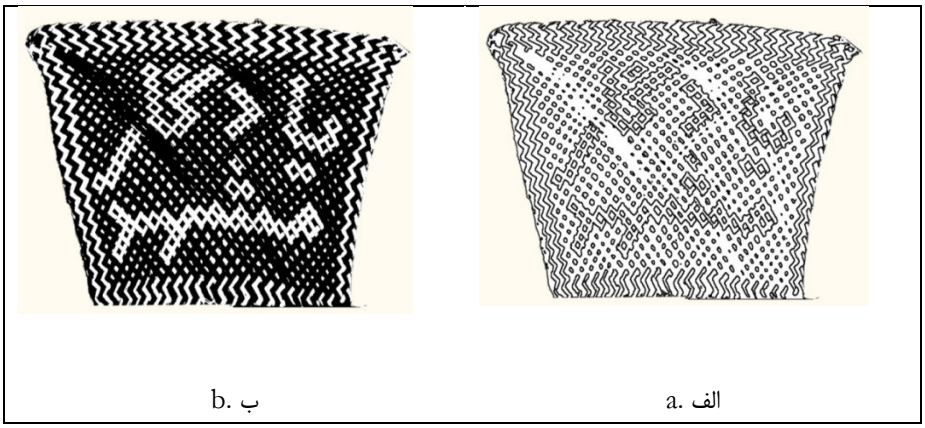

شکل ۲٤. بادبزن نوشتاری (پیامی)، عبارت بافته‌شده: «یادگار مشهد»

Figure 24. Written fan (message), woven phrase: "Memory of Mashhad"

به عبارتی‌دیگر، بادبزن حصیری با نقوش نوشتاری یا تصویری کارکردی ارجاعی دارد و به متنی دیگر اعم از گنبد، گلدسته‌ی حرم حضرت رضا (ع)، امامزاده عبدالله (ع) و به‌طورکلی مفهوم زیارت یا انواع تبریک دلالت دارد: «از سوی دیگر می‌بینم که این نقش و نگارها آیینه‌ی اندیشه و فرهنگ دل‌بستگی مردم به مبانی اعتقادی‌شان است؛ مردمی که سالم و یکدست باقی‌مانده و از آلودگی‌ها و فرومایگی‌ها به دورند. شناخت این نقش‌ها کلیدی برای گشایش رمز و رازها و استعاره‌ها و اشارات زندگی این مردم خواهد بود. بیش‌تر این نقش‌ها را در هنرهای دستی هر منطقه می‌توان دید و صنایع‌دستی هر منطقه به‌خصوص دست‌بافته‌های آن عالی‌ترین زمینه‌ی بررسی در این مورد و بهترین تجلی‌گاه این نقش و نگاره‌های عامیانه است» (جزمی و همکاران، ۱۳۶۳: ۱۹۵). استمرار بافت بادبزن و بهره‌مندی از ظرفیت بافته‌ی مذکور جهت انتقال پیام‌ها و بازتاب‌دهنده‌ی باورها و اندیشه‌های مردم بافق، بادبزن را فراتر از شیء کاربردی و مانند اسناد متنی و تصویری معرفی می‌نماید که شیوه‌ی تفکر مردم و عناصر فرهنگی بافق را به نمایش می‌گذارد. بادبزن‌های حصیری بر اساس کاربری به دو گونه تقسیم می‌شوند که عبارتند از چرخی۱۹ و کبابی. به عبارتی دیگر، بادبزن‌های چرخی که خنک‌کننده بوده و مصارف شخصی داشته و بادبزن‌های کبابی که به‌مثابه ابزار کار (اشتعال زغال) به شمار می‌آیند. بادبزن‌های چرخی از پیسک و در اندازه‌ای کوچک‌تر تولید می‌شود و بادبزن‌های کبابی از مُغ و در ابعادی بزرگ‌تر بافته می‌شود. تنوع و خلاقیت در بادبزن‌های چرخی بیش‌تر بوده و از منظر فرهنگی ظرفیت‌های مطالعاتی فراوانی دارد. انواع بادبزن چرخی با نقوش تصویری و نوشتاری در اندازه‌های گوناگون و متناسب با سلیقه‌ها و ذائقه‌های مختلف تولید می‌شوند و بادبزن‌های اسمی، یادگار مشهد، گنبد و گلدسته و نُقلی در دسته‌ی بادبزن چرخی قرار می‌گیرند. تغییر از بُعد کارکردی بادبزن به یک متن اهمیت بسیاری دارد: «ما از اشیاء به سمت نوشتارها یا نگاشت‌ها، از ماده به سمت فرم حرکت می‌کنیم... یک واژه جانشین یک شیء می‌شود، درحالی‌که ویژگی معرف آن را حفظ می‌کند» (شریف‌زاده،۱۴۰۳: ۲۴۳-۲۴۱). بنابراین، بادبزن حصیری از اشیاء هویتی و صنایع بومی بافق به شمار می‌آید.

٦-۷. سیس ۲۰ بافی

پدیداری دانش بومی در بافته‌های حصیری به دنبال تلاش مردم در جهت فراهم‌آوردن شرایط مساعد، بهره‌مندی بیش‌تر از منابع محدود در مناطق کویری قابل درک بوده و در مشاغل سنتی مانند سیس بافی نمود دارد. از میان سه نوع الیاف درخت خرما در بافق؛ پیسک، مُغ و سیس به‌تناسب کاربری محصول، ماده‌ی اولیه انتخاب می‌شود و در این میان انواع ریسمان (سازو و منال۲۱) و پادری از سیس بافته می‌شود (شکل ۲۵).

[DOI: 10.66224/jic.9.2.396]
Downloaded from jih-tabriziau.ir at 5:35 +0330 on Sunday October 25th 2026

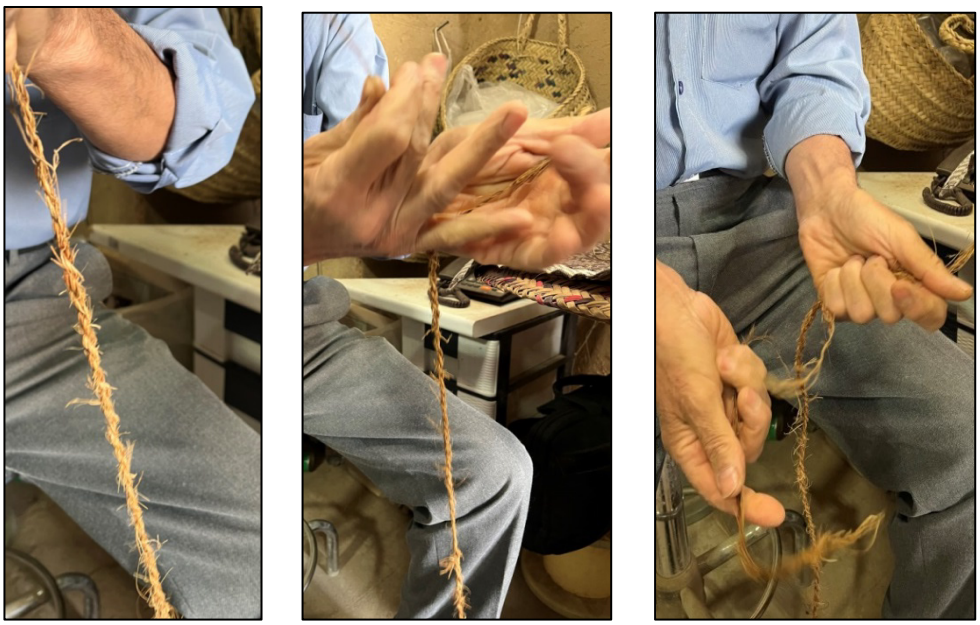

شکل ۲۵. هنرمند حصیرباف (محمدرضا بابایی بافقی) در حال تنیدن رشته‌ی سازو، بافق

Figure 25. Weaver artist (Mohammad Reza Babaei Bafqi) weaving "Sazoo" string, Bafq

در تعریف سیس: «رشته الیافی است که در اطراف تنه‌ی درخت [خرما] رشد می‌کند» (رمضانخانی، ۱۳۹۳: ۱۰۷). به عبارتی دیگر، «سیس؛ لیف خرما، الیاف خرما، پیز» (طالعی بافقی، ۱۴۰۱: ۲۵۳) است؛ اگرچه برخی صاحب‌نظران محصول درهم‌تنیده شده را سیس دانسته‌اند: «سیس، ریسمانی که از الیاف درخت خرما بافند» (ستوده، ۱۳۳۵: ۱۰۵)؛ اما درمجموع سیس «پوست الیافی درخت خرما» (افشار، ۱۳۶۹: ۱۹۳) است. «سیس (sis) الیاف دور تنه‌ی نخل است که از آن طنابی به نام سازو و پادری می‌بافند» (جانب اللهی، ۱۴۰۲: ۲۵۴). ماده‌ی اولیه‌ی مناسب (پیسک، مُغ و سیس) در ارتباط با کاربرد بافته‌ی حصیری نشان از دانش بومی مردم بافق دارد (شکل ۲۶). در میان بافته‌های حصیری کاربردی علاوه بر انواع سبد و زنبیل، جارو، کلاه و بادبزن، می‌توان به انواع ریسمان اشاره کرد.

شکل ۲۶. اجزای درخت خرما به گویش محلی بافق و ویژگی‌های آن‌ها در بافت مصنوعات حصیری

Figure 26. Parts of the date palm tree in the local dialect of Bafq and their characteristics in the texture of wicker artifacts

[DOI: 10.66224/jic.9.2.396]
Downloaded from jih-tabriziau.ir at 5:35 +0330 on Sunday October 25th 2026

٦-۷-۱. سازو، مَنال

مطابق با اقلیم، پیشه‌های مردم همانند سایر ابعاد زندگی و نظام معیشتی تعریف می‌شوند. نخل‌داری از فعالیت‌های شغلی رایج در بافق بوده و امرارمعاش افراد بسیاری در ارتباط با نخلستان بوده است. علاوه بر آن، دستیابی به منابع آب و حفر قنات، ابزار و لوازم خاص خود را داشته است. یکی از این وسایل انواع ریسمان بوده که به نام‌های گوناگونی چون «سازو» و «منال» شناخته می‌شود؛ «درگذشته، طناب ضخیمی که در اصطلاح محلی بدان «سازو Sazu» گفته می‌شد. از به هم تنیدن این رشته‌ها به دست می‌آمد» (رمضانخانی، ۱۳۹۳: ۱۰۷). واژگان تخصصی بافته‌های حصیری در ادبیات عامیانه بافق نیز انعکاس داشته است: «بافق وطنام بود***سیسو۲۲ کفنام بود» (طالعی بافقی، ۱۳۸۱: ۴۱)؛ این مسئله نشان از اهمیت و پیشینه‌ی سیس‌بافی در میان هنرهای بومی بافق دارد، زیرا هنگامی‌که پیرامون یک عنصر فرهنگی شعر، زبانزد، چیستان یا سایر ابعاد فرهنگ‌عامه به وجود می‌آید، بر استمرار اهمیت آن دلالت دارد: «ولفگانگ بروکز ۲۳ در بررسی زمینه‌ی جهت‌گیری‌های نظری گروهی از دانشمندان غربی در گزینش روش‌های ویژه در پژوهش‌های پوشاک مردم اروپای مرکزی به چهار مجموعه‌ی نظریه و روش دست‌یافته است: ۱. نظریه‌ی قومی۲۴، منطقه‌ای و زبانی؛ ۲. نظریه‌ی اشاعه‌گرایی: نگرش به پوشیدنی‌ها به‌مثابه بازمانده‌ی انواع پوشاک بنیادین و اولیه ۳. نظریه‌ی توسعه‌ی تاریخی...۴. نظریه‌های کارکرد اجتماعی، یا بنا بر اصطلاح بروکنر، نظریه‌های غیرتاریخی. نگرش‌هایی که به پوشاک همچون زبانی از نشانه‌ها می‌نگرد و این نشانه‌ها را قابل بازخوانی و رمزگشایی می‌داند» (بلوکباشی،۱۴۰۳: ۳۹۶). بنابراین، می‌توان حدس زد نظریه‌های اشاعه‌گرایی و غیرتاریخی، موجب درک اهمیت کارکرد سیس بافته‌ها می‌شود. بدین ترتیب که انواع ریسمان (شکل ۲۷) به‌مثابه بازمانده‌ی رسن‌های بنیادین و اولیه شناخته شود، از دیگر سو ریسمان‌های یادشده همچون متنی پرنشانه لحاظ گردد که این‌گونه قابلیت انجام مطالعات گوناگونی را خواهد داشت.

شکل ۲۷. سازو، ریسمان تنیده شده از سیس

Figure 27. Instrument, string woven from sis

مردم بافق ریسمان‌های به‌دست‌آمده از سیس را به نام‌های «سازو۲۵» و «منال۲۶» می‌شناسند و در این راستا، ادعای استمرار سنت بافت «سازو» و «منال» همچون رشته‌های اولیه و بنیادی بر چندپایه استوار است: علم؛ یافته‌های باستان‌شناختی، متن ادبی؛ درخت آسوریگ و آیینی؛ برسم بستن. شاید سه‌گوشه یافته‌های باستان‌شناسی ادبیات و آیین دلیلی جامع بر قدمت و اهمیت ریسمان سنتی باشد (شکل ۲۸).

[DOI: 10.66224/jic.9.2.396]
Downloaded from jih-tabriziau.ir at 5:35 +0330 on Sunday October 25th 2026

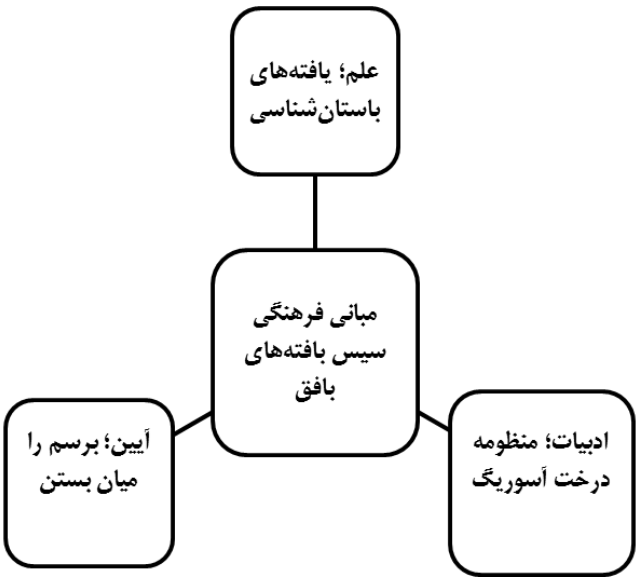

شکل ۲۸. مبانی فرهنگی سیس بافته‌های بافق

Figure 28. Cultural foundations of Bafq weavings

٦-۷-۱-۱. علم؛ یافته‌های باستان‌شناختی

سیس بافته‌ها از عناصر مادی فرهنگی با پشتوانه‌ای تاریخی است. بافته‌هایی بی نقش، خودرنگ و زبر و خشن؛ اما در صنایع گوناگون کاربرد فراوان دارند. انواع ریسمان و رسن در حفر قنات و صنایع وابسته، نخل داری و بسیاری از پیشه‌های بومی به کار می‌رود. در میان یافته‌های باستان‌شناسان در مناطقی مثل شهر سوخته نیز انواع طناب (شکل ۲۹) کشف شد: «وجود قطعات بسیار زیاد طناب‌هایی با منشأ گیاهی، نباتات ویژه‌ی دریاچه‌های کم‌عمق... اشیاء متنوعی از مواد ارگانیکی گوناگون ساخته می‌شده است که از آن جمله می‌توان به پارچه، طناب، اشیاء چرمی و استخوانی اشاره کرد» (سید سجادی، ۱۳۹۶: ۱۰۴– ۸۷)؛ البته کاربرد الیاف درخت خرما در تولید انواع ریسمان و طناب محدود به ایران نبوده و از مصر باستان هم نمونه‌ای (شکل ۳۰) موجود است.

شکل ۲۹. طناب به‌دست‌آمده از کاوش‌های شهر سوخته، هزاره‌ی سوم پ.م، قاسم نژاد، ۱۳۹۱: ۳۴.

Figure 29. Rope found during excavations of shahr-e sukhteh, 3rd millennium BC, Qasem Nejad, 2012: 34.

شکل ۳۰. ریسمانی از جنس الیاف خرما، سلسله‌ی هجدهم (دوره‌ی پادشاهی جدید)، مصر باستان (۱۵۵۰–۱۲۹۵ پ.م.) محفوظ در موزه‌ی متروپولیتن نیویورک

Figure 30. Date-fiber rope, 18th Dynasty (New Kingdom), Ancient Egypt (1550–1295 BC), preserved in the Metropolitan Museum of Art, New York

[DOI: 10.66224/jic.9.2.396]
Downloaded from jih-tabriziau.ir at 5:35 +0330 on Sunday October 25th 2026

ادامه‌ی سنت بافت انواع ریسمان از گذشته‌های دور تاکنون در بافق، بر نیازمندی مشاغل گوناگون به تولید طناب و پیوند پیشه‌های بومی با صنایع وابسته از یک‌سو و استحکام و کار آیی ریسمان از جهتی دیگر دلالت دارد. به عبارتی «سازو» و «منال» دو واژه مصطلح و بومی به معنی طنابی که از لیف خرما می‌سازند، در ادبیات بافق رایج است و بر این اساس «سازو» نوعی طناب سنتی لحاظ می‌شود که متکی بر دانش بومی حاصل از درک خاصیت در هم تنیدگی الیاف پیچیده‌شده به دور تنه‌ی نخل بافته می‌شود (شکل ۳۱).

شکل ۳۱. کاربرد سازو به‌عنوان نوار تزئینی در ساخت جعبه‌ی دستمال‌کاغذی، کارگاه محمدحسن مرشد زاده
Figure 31. Using a musical instrument as a decorative strip in making tissue boxes, Mohammad Hassan Morshed zadeh's atelier

اگرچه امروزه بافت «سازو» درمجموع هنرهای سنتی لحاظ می‌گردد؛ اما درگذشته شیئی کاربردی بوده و رسن بافی از مشاغل وابسته به چاه‌کنی، حفر قنات و نخل داری بوده است: «این طناب به‌منظور کشیدن آب از چاه، به چرخ چاه و دَلو متصل می‌شده است و همچنین از این طناب محکم، جهت به هم بستن بارهای سنگین و حمل آن‌ها استفاده می‌گردیده است. گاه نیز این طناب را به دور کمر و تنه‌ی درخت می‌بستند و به وسیله‌ی آن از درخت بالا می‌رفتند که شخص با فشاردادن قسمت پشتی حلقه‌ی طناب به کمر خود و مهار ر دو کف پا به تنه‌ی درخت می‌توانست خود را در حال بالارفتن حفظ کند» (رمضانخانی، ۱۳۹۳: ۱۰۹). در سفر به شهر بافق شخصی (شکل ۳۲) برخی از نخل‌ها را هَرَس نمود. یکی از وسایلی که هرس‌کار نیاز داشت ریسمانی بلند بود که بخشی از آن را دور درخت و قسمتی را دور کمرش محکم گره زد و با بالارفتن از درخت، طناب هم کم‌کم از پشت تنه‌ی درخت بالا می‌برد؛ اما امروزه از طناب‌های نایلونی هم بهره می‌برند؛ در صورتی که در گذشته فقط به وسیله‌ی «سازو» از نخل بالا می‌رفتند که طناب یادشده استحکام بالایی داشته است. یافته‌های باستان‌شناسی جنوب شرق ایران بر کشف طناب‌های متعددی گواهی می‌دهد، علاوه بر آن منظومه‌ی درخت آسوریگ هم سندی مکتوب به شمار می‌آید.

شکل ۳۲. استاد محمود (اوستا محمود) در حال بالارفتن از درخت خرما جهت هرس‌کاری
Figure 32. Master Mahmud (ousta Mahmud) climbing a date palm tree to prune

[DOI: 10.66224/jic.9.2.396]
Downloaded from jih-tabriziau.ir at 5:35 +0330 on Sunday October 25th 2026

٦-٧-١-٢. ادبیات؛ منظومه‌ی درخت آسوریگ

در منظومه‌ی مفاخره‌آمیز بز و نخل، هر یک از آن دو، فواید خویش را برمی‌شمارد. درخت از وسایل مورد استفاده‌ی روزمره مشتمل بر دارودان (تبنکو)، جارو، دسته‌هاون، میخ و رسن یاد می‌کند، «و مرا، به خوَنیرَس زمین درختی، هَمتَن نیست، جاروب از من کنند که روبَند میهن و مان* موزه‌ام، برزیگران را* کفشم، برهنه پایان را* رَسَن از من کنند که پای تو را بندند» (نوابی، ۱۳۸۶: ۴۵). بافت طناب از الیاف نخل پیشینه‌ای کهن در فرهنگ معیشت نخل‌نشینان ایران دارد. «سازو» و «مَنال» نیز نوعی رسن به شمار می‌آیند.

٦-٧-١-٣. آیین؛ بَرسَم[۲۷] را میان بستن

یکی از شواهد اثبات‌کننده‌ی پیشینه‌ی درازدامن رَسن دست ریس (سازو، مَنال)، به گواه و نشانه‌ای آیینی بازمی‌گردد، «در نسخ خطی قدیم بَرسَم یشت نامیده شده است در هنگام مراسم، با بندی که از برگ خرما بافته‌شده برسم‌ها را به همدیگر می‌بندند به‌عین همان‌طوری که هر زرتشتی بند معروف کُشتی را سه بار به دور کمر می‌بندد این بند بَرسَم نیز کُشتی نامیده می‌شود یا به لغت اوستائی ایئوینگهن۲۸ که به معنی همیان و کمربند است» (پورداوود، ۱۳۵۶: ۵۵۷). ضمن مطالعه وندیداد و یشت‌ها، این‌گونه درک شد که اهورامزدا به زرتشت برای نیایش و ستایش می‌گوید به نزدیک گیاه مقدس برو و درود۲۹ بر او بفرست؛ اگرچه نامی از گیاه در میان نیست؛ اما برای بستن برسم اشاره شده است که از آن گیاه مقدس شاخه ترکه‌ای جدا کن برخی اسناد به انار اشاره دارند و بعضی دیگر نخل را درخت مقدس می‌دانند. نکته‌ی جالب‌توجه اهمیت پیوند اعتقادات با اقلیم است که نخل‌نشینان زرتشتی، گیاه مقدس را نخل خواسته‌اند. در فقرات ۱۷ و ۱۸ از فرگرد ۱۹ وندیداد چنین آمده است: «زرتشت از اهورامزدا پرسید ای آفریدگار، چگونه ستایش تو به‌جای آورم. اهورامزدا در پاسخ گفت ای اسپنتمان زرتشت تو باید به نزدیک گیاه از زمین روئیده روی و چنین گوئی درود به تو ای گیاه زیبای توانای خوب روئیده تو ای نیک مردا آفریده‌ای گیاهان مقدس» (پورداوود، ۱۳۵۶: ۵۵۸)؛ بنابراین، برسم‌چیدن، بافتن و بستن امری مقدس لحاظ شده است، به عبارتی دیگر الیاف نخل بستری جهت انتقال مفهوم تقدس شده است: «برسم (در مفهوم اسم جمع، مفرد) شاخه‌های مقدسی که زردشتیان در آیین‌های دینی به کار می‌برند» (راشد محصل، ۱۳۸۲: ۱۴۳). برسم نشان مقدسی است که «مُغان با شاخه‌های بَرسَم در دست و کاملاً آراسته به سازوبرگ مناسک دینی، کمر به پرستش خدایی می‌بستند که کارفرمای ایشان می‌خواست او را تعظیم و نیایش کنند و البته اجرت کارشان را نیز می‌پردازد» (گرشویچ، ۱۳۹۶: ۵۴). اهمیت و تقدس برسم به حدی است که از زوایای گوناگونی بدان پرداخته شده است، «زروان گفت: این است پس من اورمزد! و شاخه‌ای (شاخه‌یی) را (= بَرسَم) که در دست می‌گرفت بدو داد و گفت تاکنون من برای تو فدیه می‌دادم و اکنون نوبت تست که چنین کنی» (کریستین سن، ۱۳۴۵: ۱۵۰) بنابراین: «عیویانگهن کشتی است و بندی نیز که بر میان برسم بسته می‌شود به همین نام است» (مزدا پور، ۱۳۶۹: ۱۶۵). پس عیویانگهن در برسم از جنس برگ درخت خرما است. در برخی متون برای واژه‌ی کشتی، فَروَند، نیز به کار رفته است (مزدا پور، ۱۳۶۹: ۷۱)؛ به عبارتی دیگر، «فروند» مثل «سازو» است و از دسته‌ی ریسمان، رَسَن و طناب به شمار می‌آید. بر این اساس، گمان می‌رود برسم نمادی از پیرو آیین زردشتی۳۰ باشد که با تشرف به کیش یادشده، کمر به میان می‌بندد و جهت مهیانمودن ترکه‌های گیاهی برسم پیرو در مراسم نیز، دسته‌های گیاهان را با ریسمان می‌بندند، «به‌نظر می‌رسد که رسمی هندواروپایی بوده است که مردان برای ورود به جامعه‌ی دینی، رشته‌ی بافته‌ای به خود ببندند... این رشته‌بستن در حقیقت چه بسا عملی دیرینی و همگانی بوده است که زردشت آن را برگرفت تا پیروانش را نشانی متمایز بخشد» (بویس، ۱۳۹۳: ۵۶). با این وجود، برسم را هم کمر می‌بندد و آن هم کشتی نام دارد و در ضمن با رسن گیاهی از جنس الیاف نخل می‌بندند که بیانگر این است لیف خرما یا گیس خرما (سیس) به‌مثابه نشان آیین زردشت نقش ایفاء می‌نماید. حتی برخی متون علاوه بر کشتی یا بند میان برسم، جنس شاخه‌ها را نیز از نخل دانسته‌اند: «برسم شاخه‌های نازک درخت انار، خرما یا گز که موبدان آن را «برسمی ارو رون۳۱ خوانند» (ستوده، ۱۳۳۵: ۱۸). در نهایت آن‌که «این برسم‌ها که روی‌هم‌رفته نماینده‌ی همه روئیدنی‌ها هستند که روی زمین را سبز و خرّم می‌سازند و آدمیان و دیگر جانداران از آن‌ها بهره‌مند می‌باشند. برسم‌ها را در دست‌گرفتن و به نماز و نیایش پرداختن، آموزشی است برای به یادآوردن روئیدنی‌ها که از بخشایش‌های بزرگ اهورامزدا است» (اورنگ، ۱۳۴۳: ۲۶). بر این اساس برسم و آئین کشتی‌بندی گواهی بر پیشینه و قدمت کاربرد رسن، ریسمان یا سازو است. به‌علاوه اسناد و دلایل باستان‌شناختی، منظومه‌ی درخت آسوریگ و آیین «بَرسم را میان بستن»، پیشه‌های بومی استان یزد مانند حفر قنات نیز بر کاربری بی‌شمار ریسمان سنتی (سازو، منال) دلالت دارند، «ریسمان یکی از مهم‌ترین ابزار حفر قنات است؛ زیرا کشیدن خاک و در موارد استثنایی مثل موقع خطر بالاکشیدن مقنی به وسیله‌ی آن انجام می‌شود، لذا استحکام و وزن ریسمان بسیار مهم است... جنس ریسمان چرخ چاه پنبه‌ای و به قطر چند سانتی‌متر است. گاهی برای این کار از

[DOI: 10.66224/jic.9.2.396]
Downloaded from jih-tabriziau.ir at 5:35 +0330 on Sunday October 25th 2026

ریسمان‌هایی به نام «سازو» که از الیاف خرما تهیه شده‌اند، استفاده می‌شود» (پورحمدی، ۱۳۹۷: ۸۲). به عبارتی دیگر، «سازو» کاربردهای متنوعی دارد «این نوع طناب برای بالارفتن از درخت، افسار چهارپایان، بستن اشیاء و غیره به کار می‌رود» (هنری، ۱۳۵۱: ۲۱۶). علاوه بر آن، مصارف دیگری نیز برای سازو برشمرده‌اند: «معمولاً طناب‌های ۲۰ تا حداکثر ۸۰ متری از جنس «سازو» یا الیاف درخت خرما است. «سازو» بسیار مقاوم و بادوام است و در رطوبت، زود نمی‌پوسد، اما «سازو» نسبتاً سنگین است. بیش‌تر سازوسازان کشور در بافق یزد و خور بوده‌اند. این شغل [سازوتنیدن] در این شهرها [بافق و خور] به خبرگی بسیار بالایی رسیده بود. خبرگان طناب‌ساز از الیاف درخت خرما می‌توانستند رشته‌های بسیار ظریفی برای خیاطی تا رسن و طناب کلفت برای مقنی‌گری بسازند... ساخت، تجارت و صادرات سازو جزء مشاغل مهم، اشتغال‌زا و پردرآمد بود. در عین حال، ارتباط بین فنی و بین فرهنگی و تمدنی ایجاد می‌کرد، چون ساخت طناب از هر نوعش، خبرگی خاصی می‌خواست... الیاف درخت خرما و یا سیس خرما بسیار مقاوم است و جدیداً برای بالابردن مقاومت و کشش بتن از آن استفاده می‌کنند» (پاپلی یزدی و وثوقی، ۱۴۰۱: ۱۴۱– ۱۴۰). مسئله‌ی ذکرشده اهمیت فراوانی در بهره‌مندی از «سازو» در صنایع جدید ساختمانی دارد. علاوه بر آن، از منظر فرهنگی، با رشد و گسترش جوامع شهری و شتاب تحولات در عرصه‌های گوناگون زندگی، مشاغل و پیشه‌های سنتی به حاشیه رفته و همچون فعالیتی فرعی و ناکارآمد در بستر گفتمان نو، نگریسته می‌شود؛ این در حالی است که توجه به ظرفیت‌ها و قابلیت‌های رشته‌هایی چون بافت و تنیدن «سازو» با تکیه بر فنون جدید بسته‌بندی و عرضه به بازار می‌تواند ثمربخش باشد. از میان رشته‌های (ریسمان‌های) بافته و تنیده‌شده از الیاف خرما، «بافتئو» هم مهم است (شکل ۳۳).

شکل ۳۳. بافتئو، بافته‌شده به دست محمدرضا بابایی بافقی

Figure 33. Bafteou, woven by Mohammadreza Babaei Bafeqi

«بافتئو» رشته‌های کم‌عرض و بلندی هستند که به‌عنوان مواد اولیه بافته‌های مسطح و بزرگ‌تر مثل زیرانداز حصیری و یا کلاه مورد استفاده قرار می‌گیرند. البته «بافتئو» از پیسک (برگ نورسته و جوان نخل) یا مُغ (برگ سفت و ضخیم نخل) به دست می‌آید و ارتباطی با سیس (الیاف روئیده بر تنه‌ی نخل) ندارد (شکل ۳۴). از میان سیس بافته‌ها علاوه بر «سازو»، «پادری» هم از صنایع بومی کهن بافق به شمار می‌آید.

شکل ۳٤. بافتئو، بافته‌شده به دست محمدرضا بابایی بافقی

[DOI: 10.66224/jic.9.2.396]
Downloaded from jih-tabriziau.ir at 5:35 +0330 on Sunday October 25th 2026

Figure 34. Bafteou, woven by Mohammadreza Babaei Bafeqi

٦-۷-۲. پادری‌بافی

منابعی که به فرهنگ و هنرهای بومی بافق پرداخته‌اند «پادری‌بافی» را نیز از پیشه‌های اصیل مردم برشمرده‌اند. ماده‌ی اولیه‌ی «پادری» همانند «سازو» از سیس درخت خرما (شکل ۳۵) است. «برای تولید پادری و کف‌پوش ابتدا الیاف مویی ساقه درخت خرما را خیس کرده، سپس آن را زیر پارچه‌ی مرطوبی نگهداری می‌کنند تا نرم و انعطاف‌پذیر شود؛ سپس الیاف حاصله را تابیده و به ریسمان‌های مقاوم و محکمی تبدیل می‌کنند و آن‌گاه ریسمان‌ها را بر روی چهارچوب ویژه‌ای که تقریباً به اندازه‌ی فرآورده‌های تولید شده است، سوار کرده و عمل بافت را آغاز می‌کنند» (رمضانی، ۱۳۹۳: ۱۱۰). تمامی مواد اولیه‌ی «پادری» مشتمل بر تاروپود، سیس درخت خرما، است: «تارهای آن همان الیاف تابیده‌شده از سیس خرما به نام مَنال هستد و پود آن نیز از همان الیاف با تاب کم‌تر است. برای استحکام بیش‌تر در هر ردیف پود یک ردیف مَنال قرار می‌گیرد» (جانب اللهی، ۱۴۰۲: ۶۸). پادری‌بافی (شکل ۳۶) نیز حاصل شکل‌دهی و تأثیر مستقیم جغرافیای طبیعی و محیط زیست بر معیشت مردم بافق است؛ علاوه بر ماده‌ی اولیه که انتخاب «سیس» نشان از بینش عامه دارد، نوع محصول نیز مشمولِ این قاعده است؛ یعنی طوفان‌ها و بادهای شدید کویری شرایط را برای تولید بافته‌ای زبر و زمخت فراهم نموده است تا از ورود خاک و گردوغبار از زیر در جلوگیری نماید. بنابراین، تعامل انسان با غیرانسان (نخل، کویر، باد و...) در بافته‌ای هرچند ساده، نمودگار است.

شکل ۳۵. الیاف تنیده‌شده به دور درخت خرما یا سیس، بافق

Figure 35. Fibers woven around a date palm or Sis tree, Bafq

شکل ۳٦. پادری، بافته‌شده از سیس درخت خرما، مجموعه‌ی شخصی محمدرضا بابایی بافقی

Figure 36. Mat, woven from date palm sap, personal collection of Mohammad Reza Babaei Bafqi

پادری مانند «سازو» خودرنگ و بی‌نقش است؛ به‌واقع در دو گونه از سیس‌بافی بافق اعم از «سازو» و «پادری» رویکرد کاربردی غالب بوده است، بدین معنا که چاره‌جویی کویرنشینان در مواجهه با بحران یا حل مسئله منجر به ابداع محصولات مذکور، شده است. وجود مشاغلی که نیازمند ریسمان‌های محکم بوده‌اند مانند مقنی‌گری یا حفر قنات، نخل‌داری و یا بستن بار بر پشت چهارپایان موجب پدیداری «سازو» و از سویی دیگر احتمال می‌رود گردوغبار و طوفان شن در مناطق کویری از عوامل تولید و رونق «پادری» بوده

[DOI: 10.66224/jic.9.2.396]
Downloaded from jih-tabriziau.ir at 5:35 +0330 on Sunday October 25th 2026

است. به همین سبب، «تولید این محصول [پادری] برخلاف دیگر محصولات حصیری رو به افزایش است» (رمضانخانی، ۱۳۹۳: ۱۱۰). ارتباط معنادار بافته با اقلیم موجب شده استمرار بحران‌های طبیعی، رونق پادری بافی را نیز به همراه داشته باشد، «آدمی، به‌مثابه یک موجود طبیعی در قلمرو ضرورت [یا جبر طبیعت] حیات خویش را دنبال می‌کند؛ به عبارت دقیق‌تر، هرچه این موجود طبیعی انسان‌تر می‌شود، شمار نیازهای انسانی‌اش فزونی می‌گیرد» (رامین، ۱۳۹۴: ۱۴۳). بر این اساس حصیربافان بافق مسائل طبیعی پیرامون را شناسایی و درصدد حل مسئله برآمده‌اند. «پادری» به‌نوعی نشان فرهنگی بافق بدل شده است؛ به عبارتی دیگر، مانند بسیاری از هنرهای بومی، مؤلفه‌ی «زیست‌بوم» در تولید پادری نقشی اساسی دارد. به سخنی نو، پادری به‌مانند اثری بایوفیلیک 32است؛ یعنی طراحی و تولید اشیاء و شهرها بر مزایای مستقیم و غیرمستقیم استفاده از طبیعت، متمرکز باشد (منصور،۱۴۰۰: ۲۰). پادری به سبب ماده‌ی اولیه (دورریز و در دسترس)، انتقال هویت و حس تعلق به مکان مصداق تولیدی طبیعت باره (بایوفیلیک) است. واژه‌ی «بایوفیلیک» در زمینه‌ی حصیربافی به‌نحوی توجیه‌کننده‌ی روانی وابستگی اقتصاد سنتی بافق به درختان و عناصر طبیعی است؛ یعنی استمرار تولید مصنوعات حصیری نشانه‌ای از ارضاء حس طبیعت بارگی (بایوفیلیک) است. با این وصف اگر هنرهای بومی از شاخصه‌های هویت فرهنگی لحاظ گردند، بافته‌های حصیری بافق مبتنی بر ماده‌ی اولیه‌ی منحصربه‌فرد (لیف خرما)، در ترکیب جمعیتی استان یزد نمایانگر تمایز فرهنگی است؛ زیرا بافق دربردارنده‌ی بیش‌ترین نخلستان در میان شهرهای استان یزد است؛ اگرچه در شهرهای اردکان و میبد نیز نخل یافت می‌شود؛ اما تفاوت چشمگیری با بافق وجود دارد. پس پوشش گیاهی نخلستان و پیشه‌ی مرتبط با آن (حصیربافی) نوع خاصی از فرهنگ را به شهر ارزانی داشته است (جدول ۱).

جدول ۱. مطالعه کنشگران انسانی و غیرانسانی در عرصهٔ حصیربافی بافق

Table 1. Study of human and non-human actors in the Bafq mat weaving arena

کنشگران انسانی و غیرانسانی در عرصه‌ی حصیربافی بافق	معادل در نظریه‌ی کنشگر–شبکه	توضیحات
برگ‌های نخل، اقلیم خشک	کنشگران غیرانسانی	تعیین‌کننده‌ی نقش، نوع بافت و اندازه و کاربری محصول
بافندگان، فروشندگان، حامیان	کنشگران انسانی	آفرینشگران و تعیین‌کنندگان نقش، طرح، نوع بافته و رنگ
مواد اولیه و ابزار بافت	میانجی‌ها	وساطت میان انسان و ماده
محصولات (در سبو، سالحو، جلتو)	گره‌های شبکه	محل تلاقی معنا، کارکرد و فرهنگ
تغییرکاربرد سنتی به تزئینی	فرآیند بازترجمه	دگرگونی شبکه در مواجهه با تغییرات اجتماعی
واژگان بومی (سبو، جلتو...)	کنشگران نمادین	انتقال حافظه‌ی فرهنگی در سطح زبان

۷. نتیجه‌گیری

بافته‌های حصیری در معاوضه و دادوستد با مردم بافق به‌مرور دچار تطور و تحول شده و در این اثنا لایه‌های زیست هویتی مردم بافق را شکل داده‌اند. مردم بر اساس نیازهای معیشتی دست به آفرینش و خلق مصنوعات حصیری زده‌اند؛ یعنی اشیا حصیری را به محیط زندگی خود وارد کرده‌اند. به‌تدریج بافته‌های حصیری به‌مثابه نشان‌های مادی بخش معنوی و فرهنگی زندگی مردم بافق را معنا نموده‌اند. با مشاهده‌ی ظروف نگه‌دارنده‌ی گوشت، کشک و خرما از نظام خوراک مردم بافق آگاهی حاصل می‌شود، حتی اگر کمبود منابع مکتوب در حوزه‌ی مردم‌شناسی فرهنگ خوراک بافق موجود باشد، بافته‌ها میراث مادی فرهنگی به شمار می‌آیند. مطالعه‌ی بافتاری انواع رسن و ریسمان یا به عبارتی دیگر، سازو و منال بر انواع پیشه‌های سنتی منطقه همچون نخل‌داری، حفر قنات و کاریز صحه می‌گذارد. بر اساس اجزای نخل مشتمل بر پیسک، مُغ و سیس، بافته‌های ظریف یا زبر و خشن با کاربری‌های گوناگون تولید می‌گردد. نیاز به بافته‌های زبر و مستحکم مانند سازو و پادری بر اهمیت سیس تأکید دارد که استحکام طناب در مشاغل سخت نخل داری و مقنی‌گری و حفر قنات موردنیاز بوده و زبری و ضخامت پادری ورودی در جهت جلوگیری از گردوخاک مدنظر بوده که نیاز مزبور با بهره‌مندی از لیف سیس مرتفع می‌شده است. انعطاف و نازکی و قابلیت بافت باظرافت بیش‌تری با استفاده از پیسک در انواع بادبزن و کلاه میسر می‌شده که علاوه بر کاربری با خلق نقوش، نیاز به زیبایی پیرامون خود را پاسخگو باشند. بدین ترتیب، تعامل میان اجزای نخل با نظام فکری انسان و کنشگری او در گام نخست و گفتگومندی بین انسان و غیرانسان در قالب بافته‌های حصیری منجر به شکل‌گیری شبکه‌ای کنشی شده است که بافت فرهنگی منحصربه‌فرد بافق را شکل داده ؛ یعنی مذاکره‌ی میان

انسان و بافته‌های حصیری بخشی از هویت فرهنگی مردم بافق را معنا نموده است.

مشارکت نویسندگان: این مقاله یک نویسنده دارد. بنابراین، صد درصد مراحل پژوهش، نگارش و تنظیم نهایی توسط س.ک انجام شده است.

تمامی مراحل شامل ایده‌پردازی. روش‌شناسی، نرم‌افزار، تحلیل رسم، تحقیق و بررسی، منابع، مدیریت و تنظیم داده‌ها، نگارش پیش‌نویس اولیه، بازبینی و ویرایش متن، نظارت و مدیریت پروژه توسط س. ک (تنها نویسنده‌ی مقاله) انجام شده است.

تأمین مالی: این پژوهش مستخرج از طرح پژوهشی *قوم‌نگاری بافته‌های سنتی بافق* در دانشگاه هنر ایران به سفارش کانون بافق‌شناسی است.

تضاد منافع: نویسنده هیچ‌گونه تضاد منافع را اعلام نمی‌کند.

دسترسی به داده ها و مواد:

وضعیت دسترسی به داده‌ها	متن پیشنهادی بیانیه دسترسی به داده‌ها
داده‌ها در یک منبع عمومی قابل دسترس هستند	داده‌های اصلی ارائه‌شده در این مطالعه به صورت باز در سایت نشریه‌ی هنرهای صناعی اسلامی دانشگاه هنر اسلامی تبریز در دسترس هستند.

پی نوشت

1. Pisk
2. Mox, Moq
3. Sis
4. Sobu

۵. مردم بافق با ـــــُ (ضمه) تلفظ می‌نمایند.

6. Jollatu

۷. Jollat

8. Joldat
9. Saleow
10. Saltou
11. Regionalism

۱۲. واژه‌ی تبنکو (افتنگو) به معنی دوادان

۱۳. البته طی پژوهش‌های میدانی در فروردین ۱۴۰۳ در بافق، معلوم گردید به برگ‌های نازک و نورسته، پیسک و به برگ‌های سفت و ضخیم، مُغ می‌گویند.

14. G.P.Murdock
15. Actor- network theory
16. Progmatogony

۱۷. نام کلاه حصیری در گویش بومی بافق

18. 18 Bazan

۱۹. اگرچه پیرامون وجه تسمیه‌ی «بادبزن چرخی» نظرات گوناگونی وجود دارد، اما به‌نظر می‌رسد «چرخی» به نحوه‌ی استفاده از بادبزن هنگام خنک‌نمودن شخص، یعنی چرخاندن بافته‌ی حصیری، مربوط باشد. گروهی معتقدند چرخی به نقش پرّه‌ای چرخ‌مانند مربوط است که منطقی به‌نظر نمی‌رسد؛ زیرا علت نام‌گذاری بادبزن کبابی هم به کاربری مربوط است.

20. Sis
21. Manal

۲۲. سیس (الیاف اطراف تنه‌ی درخت خرما) در گویش محلی بافق

23. Wolfgang Brückner
24. Ethnic theories
25. Sazoo, Sazu
26. Manal
27. Barsam

[DOI: 10.66224/jic.9.2.396]
Downloaded from jih-tabriziau.ir at 5:35 +0330 on Sunday October 25th 2026

[DOI: 10.66224/jic.9.2.396]
Downloaded from jih-tabriziau.ir at 5:35 +0330 on Sunday October 25th 2026

۲۸. «اَیویا اَنگهن؛ اوستایی aiwyanhana؛ پهلوی: aiwyanhan؛ به معنی کمربند؛ اَیویاانگهن هم نام کمربند مقدسی است که زرتشتیان به دور کمر می‌بندند و کشتی نیز نامیده می‌شود و هم به رشته‌های برگ درخت خرما گفته می‌شود که برای به‌هم‌پیوستن شاخه‌های برسم (همانند کمربند) در مراسم درون یزشنگاه استفاده می‌شود» (بلندی، ۱۳۹۹: ۲۱).

۲۹. دعای اشم وُهو را بخوان: در ادبیات زردشتی خواندن این دعا برترین پرهیزکاری و برتر از همه‌چیز خوانده شده است.

۳۰. مبتنی بر مبانی فکری مربوط به آن‌که برای انسان بُن و ریشه‌ای گیاهی (مشیه و مشیانه) قائل شده‌اند.

31. Barsem-i-Orverun

32. Biophilic

References

منابع

Afshar, I. (1980). Yazdi Dictionary, edited and transcribed by Mohammad Reza Mohammadi, first edition, Tehran: Farhang-e Iranzamin. [In Persian].

Bahmani, P. (2019). The Theory of Material Culture and the Importance of Designing Objects in Shaping Culture, First Edition, Tehran: Qalam Shamloo. [In Persian].

Bahmani, Pardis. (2013). A Sustainable Approach to the Design of Ancient Iranian Objects, Iranian Architecture and Urban Planning Association, (5): 13-5. [In Persian].

Bolandi, K. (2019). Yasna, Vispard, Yasht Repyton with Religious Etiquette, by Mobed Namdar Dastur Shahriar and Mobed Rostam Mobed Khosrow, first edition, Tehran: Foruhar. [In Persian].

Boloukbashi, A. (1403). Anthropology of Culture, Work and Production and Processing of Food and Clothing, First Edition, Tehran: Dr. Mahmoud Afshar. [In Persian].

Boloukbashi, A. (2009). Living in One's Own Culture and Looking at Other Cultures (Thirty Talks About Culture), first edition, Tehran: Gol-Azin. [In Persian].

Boyce, M. (2014). Zoroastrians, Their Beliefs and Religious Customs, Translated by Askar Bahrami, Thirteenth Edition, Tehran: Qoghnous. [In Persian].

Christian Sen, A. (1345). Mazdaism in Ancient Iran, translated by Zabihullah Safa, second edition, Tehran: University of Tehran. [In Persian].

Gershovich, I. (2017). Zoroastrianism and Religion (Three Speeches in Zoroastrian Times), translated by Manizhe Azkaei and Javad Danesh-Ara, first edition, Tehran: Sales. [In Persian].

Ghaemi Bafghi, Z. (1403). Oral Interview, A Weaver and Entrepreneur in the Field of Woven Mats, 9th of Farvardin, Bafghi. [In Persian].

Ghalamsiah, A. (1379). Yazd in Travelogues (Volume 2), first edition, Tehran: Gita Publishing House. [In Persian].

Ghasem Nejad, A. (1391). An Archaeological Research on the Weaving of the Carpet of Iran, first edition, Tehran: Barg No. [In Persian].

Honary, M. (1972). The importance of dates in the lives of the people of Khor, translated by Asghar Askari Khanqah, Yaghma, (286): 212-219. [In Persian].

Jafari, A. (1999). Oral interview, a weaver and an entrepreneur in the field of woven mats, 9th of Farvardin, Bafgh. [In Persian].

Janebollahi, M.S. (1999). Comparative Anthropology of Yazd Province with a Focus on the Counties of Bafgh, Taft, Mehriz, Meybod and Yazd (Volume 2), first edition, Qom: Hammihan. [In Persian].

Janebollahi, M.S. (2008). Forty Speeches in the Anthropology of Meybod (Seventh and Eighth Offices: Ethnography of Rituals and Games), first edition, Yazd: Yazd Scholars. [In Persian].

Jazmi, M et al. (1984). Native Arts in Bakhataran Handicrafts, Tehran: Anthropology Center. [In Persian].

Kaboli, M. A & Bakhtiari, H. (1351). Guide to the Exhibition of the Plain of Lut; Khabis (Shahdad), first edition, Tehran: Shahdad 25th Printing House. [In Persian].

Latour,B. (1994). Pragmatogonies, American Behavioral scientist, 37(6): 791-808.

Latour, B. (2014). We Have Never Been Modern, translated by Roya Manjem, first edition, Tehran: Alam. [In Persian].

Leighton, R. (2015). Anthropology of Art, translated by: Asghar Izadi Jiran, first edition: Art Academy. [In Persian].

Mansour, A. (1991). Genetics in Architecture, first edition, Tehran: Kavush Honar. [In Persian].

Mazdapour, K. (1989). The Worthy and the Unworthy; A Text in Middle Persian (Pahlavi-Sassanian), first edition, Tehran: Institute of Cultural Studies and Research. [In Persian].

Mirsoleimani Bafghi, S.M. (2018). Bafgh's Celebrities, first edition, Qom: Baran Eshgh. [In Persian].

Navvabi, M. (2007). The Tree of Assurig, third edition, Tehran: Foruhar. [In Persian].

Nizbet, R. (2024). Sociology as an Art Form, Translator: Nogol Rouhani, First Edition, Tehran: Hamrukh. [In Persian].

Orang, M. (1964). Bahram Yasht Report or Piruzi Nameh, first edition, Tehran: Rangin Printing Company. [In Persian].

Papoli Yazdi, M. H & Vosoughi, F. (2013). Karizi Culture and Civilization, First Edition, Mashhad: Papli. [In Persian].

Pour Davoud, E. (1977). Yashts, edited by Bahram Fareshoshi, third edition, Tehran: University of Tehran. [In Persian].

Pour Hamdi, M.R. (2018). Qanats; The Art of Desert Architecture, First Edition, Tehran: Tamer. [In Persian].

Rahimi, T. (2014). Oral interview, A weaver and an entrepreneur in the field of woven mats, 9th of Farvardin, Bafgh. [In

[DOI: 10.66224/jic.9.2.396]
Downloaded from jih-tabriziau.ir at 5:35 +0330 on Sunday October 25th 2026

Persian].
Ramezankhani, S. (2014). Yazd Province Occupations Directory (Traditional Professions, Arts and Handicrafts), Yazd: Yazd Scholars. [In Persian].
Ramin, A. (2015). Fundamentals of the Sociology of Art, sixth edition, Tehran: Ney. [In Persian].

Rashed Mosheal, M.T. (2003). Soroush Yasan: A study of the Zand and Avestan text of Yasan Fifty-seven, first edition, Tehran: Research Institute for Humanities and Cultural Studies. [In Persian].
Rooh-ola-Amini, M. (2004). An anthropological study of the poem "The Tree of Asurig" (from the collection of seventy articles (volume one) of the cultural gift to Dr. Gholamhossein Sedighi), compiled by Yahya Mahdavi and Iraj Afshar, second edition, Tehran: Asatir. [In Persian].
Seyed Sajjadi, S.M. (2017). Evidence of technology and art in the burnt city, first edition, Tehran: General Department of Cultural Heritage, Handicrafts and Tourism of Sistan and Baluchestan Province. [In Persian].
Sharifzadeh, R. (1964). Negotiating with objects, second edition, Tehran: Ney. [In Persian].
Sharifzadeh, R. (2018). Negotiating with objects: (Bruno Latour and the actor-network theory), first edition, Tehran: Ney. [In Persian].
Sotoudeh, M. (1956). Kermani culture, first edition, Tehran: Iran culture. [In Persian].
Strategic Tourism Development Plan in Bafgh County with Emphasis on Feasibility Study of Tourist Attraction to Central Iron Ore Company. (2015). Central Iron Ore Company of Iran Bafgh, Payam Noor University of Yazd. [In Persian].
Tafazzoli, A. (1999). History of Iranian Literature before Islam, edited by Jhaleh Amouzgar, third edition, Tehran: Sokhan. [In Persian].
Talei Bafghi, M .A. (1401). The Ethnography of Bafghi, first edition, Yazd: Alam Novin. [In Persian].
Talei Bafghi, M.A. (2002). Research in anthropology: Bafgh folk culture, first edition, Tehran: Vesal. [In Persian].

افشار، ایرج. (۱۳۶۹). واژه‌نامه‌ی یزدی، تنظیم و آوانویسی محمدرضا محمدی، چاپ اول، تهران: فرهنگ ایران‌زمین.
اورنگ، مراد. (۱۳۴۳). گزارش بهرام یشت یا پیروزی نامه، چاپ اول، تهران: چاپخانه‌ی شرکت چاپ رنگین.
برنامه‌ی راهبردی توسعه‌ی گردشگری در شهرستان بافق با تأکید بر امکان‌سنجی جذب گردشگر به شرکت سنگ‌آهن مرکزی. (۱۳۹۴). شرکت سنگ‌آهن مرکزی ایران بافق، دانشگاه پیام نور یزد.
بلندی، کورش. (۱۳۹۹). یسنا، ویسپرد، یشت رپیتون با آداب دینی، به اهتمام موبد نامدار دستور شهریار و موبد رستم موبد خسرو، چاپ اول، تهران: فروهر.
بلوکباشی، علی. (۱۳۸۸). در فرهنگ خود زیستن و به فرهنگ‌های دیگر نگریستن (سی گفتار درباره‌ی فرهنگ)، چاپ اول، تهران: گل‌آذین.
بلوکباشی، علی. (۱۴۰۳). مردم‌شناسی فرهنگ، کار و تولید و فرآوری خوراک و پوشاک، چاپ اول، تهران: دکتر محمود افشار.
بویس، مری. (۱۳۹۳). زرتشتیان باورها و آداب دینی آن‌ها، ترجمه‌ی عسکر بهرامی، چاپ سیزدهم، تهران: ققنوس.
بهمنی، پردیس .(۱۳۹۲). رویکرد پایداری در طراحی اشیای کهن ایران، انجمن معماری و شهرسازی ایران، (۵): ۱۳-۵.
بهمنی، پردیس. (۱۳۹۸). نظریه فرهنگ مادی و اهمیت طراحی اشیاء در شکل‌دهی به فرهنگ، چاپ اول، تهران: قلم شاملو.
پاپلی یزدی، محمدحسین و وثوقی، فاطمه. (۱۴۰۱). فرهنگ و تمدن کاریزی، چاپ اول، مشهد: پاپلی.
پور حمدی، محمدرضا. (۱۳۹۷). قنات‌ها؛ هنر معماری کویر، چاپ اول، تهران: تامر.
پورداوود، ابراهیم. (۱۳۵۶). یشت‌ها، به کوشش بهرام فره‌وشی، چاپ سوم، تهران: دانشگاه تهران.
تفضّلی، احمد. (۱۳۷۸). تاریخ ادبیات ایران پیش از اسلام، به کوشش ژاله آموزگار، چاپ سوم، تهران: سخن.
جانب اللهی، محمد سعید. (۱۴۰۲). مردم‌شناسی تطبیقی استان یزد با محوریت شهرستان‌های بافق، تفت، مهریز، میبد و یزد (جلد دوم)، چاپ اول، قم: هم‌میهن.
جانب اللهی، محمد سعید. (۱۳۹۷). چهل گفتار در مردم‌شناسی میبد (دفتر هفتم و هشتم: مردم‌نگاری آیین‌ها و بازی‌ها)، چاپ اول، یزد: اندیشمندان یزد.
جزمی، محمد و همکاران. (۱۳۶۳). هنرهای بومی در صنایع دستی باختران، تهران: مرکز مردم‌شناسی.
جعفری، اعظم. (۱۴۰۳). مصاحبه‌ی شفاهی، حصیرباف و کارآفرین در حوزه‌ی بافته‌های حصیری، نهم فروردین، بافق.
راشد محصل، محمدتقی. (۱۳۸۲). سروش یسن: بررسی متن زند و اوستایی یسن پنجاه‌وهفت، چاپ اول، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
رامین، علی. (۱۳۹۴). مبانی جامعه‌شناسی هنر، چاپ ششم، تهران: نی.

[DOI: 10.66224/jic.9.2.396]
Downloaded from jih-tabriziau.ir at 5:35 +0330 on Sunday October 25th 2026

رحیمی، تابنده. (۱۴۰۳). مصاحبه‌ی شفاهی، حصیرباف و کارآفرین در حوزه‌ی بافته‌های حصیری، نهم فروردین، بافق.

رمضانخانی، صدیقه. (۱۳۹۳). فرهنگ مشاغل استان یزد (پیشه‌های سنتی، هنرها و صنایع‌دستی)، یزد: اندیشمندان یزد.

روح‌الامینی، محمود. (۱۳۸۳). جستاری مردم‌شناختی از منظومه‌ی درخت آسوریگ (از مجموعه‌ی هفتاد مقاله (جلد اول) ارمغان فرهنگی به دکتر غلامحسین صدیقی)، گردآورنده یحیی مهدوی و ایرج افشار، چاپ دوم، تهران: اساطیر.

ستوده، منوچهر. (۱۳۳۵). فرهنگ کرمانی، چاپ اول، تهران: فرهنگ ایران‌زمین.

سید سجادی، سید منصور. (۱۳۹۶). شواهد فن‌آوری و هنر در شهر سوخته، چاپ اول، تهران: اداره‌ی کل میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان سیستان و بلوچستان.

شریف‌زاده، رحمان. (۱۴۰۳). مذاکره با اشیاء، چاپ دوم، تهران: نی.

شریف‌زاده، رحمان. (۱۳۹۷). مذاکره با اشیاء: (برونو لاتور و نظریهٔ کنشگر- شبکه)، چاپ اول، تهران: نی.

طالعی بافقی، محمدعلی. (۱۳۸۱). پژوهشی در مردم‌شناسی: فرهنگ عامیانه بافق، چاپ اول، تهران: وصال.

طالعی بافقی، محمدعلی. (۱۴۰۱). مردم‌نگاری بافق، چاپ اول، یزد: علم نوین.

قاسم نژاد، عبدالحسین. (۱۳۹۱). پژوهشی باستان‌شناسانه در زیراندازبافی ایران، چاپ اول، تهران: برگ نو.

قائمی بافقی، زهرا. (۱۴۰۳). مصاحبه‌ی شفاهی، حصیرباف و کارآفرین در حوزه‌ی بافته‌های حصیری، نهم فروردین، بافق.

قلمسیاه، اکبر. (۱۳۷۹). یزد در سفرنامه‌ها (جلد دوم)، چاپ اول، تهران: مؤسسه‌ی انتشارات گیتا.

کابلی، میر عابدین و بختیاری، حسین. (۱۳۵۱). راهنمای نمایشگاه دشت لوت؛ خبیص (شهداد)، چاپ اول، تهران: چاپخانه‌ی بیست‌وپنجم شهریور.

کریستین سن، آرتور. (۱۳۴۵). مزداپرستی در ایران قدیم، ترجمه‌ی ذبیح‌الله صفا، چاپ دوم، تهران: دانشگاه تهران.

گرشویچ، ایلیا. (۱۳۹۶). آموزه و آیین زردشت (سه گفتار در گاهان زردشتی)، ترجمه‌ی منیژه‌ی اذکایی و جواد دانش آرا، چاپ اول، تهران: ثالث.

لاتور، برونو. (۱۳۹۳). ما هیچ‌وقت مدرن نبوده‌ایم، ترجمه‌ی رؤیا منجم، چاپ اول، تهران: علم.

لیتون، روبرت. (۱۳۹۴). انسان‌شناسی هنر، ترجمه‌ی اصغر ایزدی جیران، چاپ اول: فرهنگستان هنر.

مزدا پور، کتایون. (۱۳۶۹). شایست ناشایست؛ متنی به زبان پارسی میانه (پهلوی ساسانی)، چاپ اول، تهران: مؤسسه‌ی مطالعات و تحقیقات فرهنگی.

منصور، علیرضا. (۱۴۰۰). ژنتیک در معماری، چاپ اول، تهران: کاوش هنر.

میرسلیمانی بافقی، سید محمد. (۱۳۹۷). مشاهیر بافق، چاپ اول، قم: باران عشق.

نوابی، ماهیار. (۱۳۸۶). درخت آسوریگ، چاپ سوم، تهران: فروهر.

نیزبت، رابرت. (۱۴۰۲). جامعه‌شناسی به‌مثابه فرم هنری، مترجم: نوگل روحانی، چاپ اول، تهران: هم‌رخ.

هنری، مرتضی. (۱۳۵۱). اهمیت خرما در زندگی مردم خور، ترجمه‌ی اصغر عسکری خانقاه، یغما، (۲۸۶): ۲۱۹-۲۱۲.